

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**FILOSOFICKÁ ANTROPOLOGIE A DIALOGICKÝ
PERSONALISMUS**

Autor práce: Michaela Žižková

Studijní obor: regionální studia

Forma studia: kombinované studium

Vedoucí práce: Mgr., Michal Opatrný, Dr. theol.

2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr., Michalu Opatrnému, Dr.theol., za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ÚVOD	5
1. ANTROPOLOGIE – STEINER	6
1. 1. RUDOLF STEINER – O POZNÁVÁNÍ VYŠŠÍCH SVĚTŮ.....	9
1. 1. 1. PODMÍNKY POZNATKŮ O VYŠŠÍCH SVĚTECH.....	9
1. 1. 2. VNITŘNÍ KLID.....	10
1. 1. 3. PŘÍPRAVA.....	11
1. 1. 4. OSVÍCENÍ.....	13
1. 1. 5. ZASVĚCENÍ.....	14
1. 2. TAJNÁ VĚDA V NÁSTINU.....	18
1. 3. SHRUNUTÍ, CO STEINER MÍNÍ O ČLOVĚKU.....	20
2. DIALOGICKÝ PERSONALISMUS	23
2. 1. JAN SOKOL – FILIZOFICKÁ ANTROPOLOGIE.....	24
2. 1. 1. OSOBA JAKO OHROŽENÝ DRUH.....	24
2. 1. 2. PODIVNÝ ŽIVOČICH.....	26
2. 1. 3. DRUHÝ – TY.....	27
2. 1. 4. LÁSKA JAKO PÉČE O DRUHÉHO.....	28
2. 1. 5. OSOBA, SPOLEČNOST, SVOBODA.....	28
2. 2. LÉVINAS – ETIKA A NEKONEČNO.....	30
2. 3. MARTIN BUBER – JÁ A TY.....	35
2. 4. SHRUNUTÍ.....	43
3. SROVNÁNÍ OBOU FILOSOFICKÝCH SMĚRŮ	44
ZÁVĚR	45
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	47
ABSTRAKT	49

ÚVOD

Toto téma jsem si vybrala, protože se zajímám o waldorfské školství. Je mi tedy blízké myšlení Rudolfa Steinera a jeho filosofický směr antroposofie. Pochopit tento filosofický směr není nic jednoduchého. Tak jak autor nabádá k iniciaci a prožití na základě jeho duchovního školení určitých zážitků vnitřního světa, není určeno všem lidem. Málokomu je dáno a má schopnost učinit odpovídající kroky kupředu. Na iniciační cestu by se měl vydat pouze duševně zdravý člověk.

Je zapotřebí dobré vůle, abychom se vymanili z bezprostředních dojmů života a uchýlili se do oblasti čistého myšlenkového života.

Naproti tomu stojí další filosofický směr tzv. dialogický personalismus. Liší se od antroposofie zcela zásadně, neboť nejde do hloubi lidské bytosti tak, jako antroposofie, nýbrž poznání člověka nachází teprve ve společnosti a poznání sebe sama právě skrze druhé. Cílem mé práce bylo porovnat tyto dva filosofické směry – antroposofii a dialogický personalismus. K tomu mi byly nápomocny knihy od Rudolfa Steinera, jeho rozsáhlá činnost, a dále k dialogickému personalismu především autoři Buber, Lévinas, Sokol a Coreth.

1. ANTROPOSOFIE – STEINER

Antroposofie samotná vznikla v roce 1913 oddělením od teosofie. Je charakterizovaná jako samostatná duchovní věda o nadmyslovém poznání světa a určení člověka.

Steiner se inspiroval filosofií Kanta, Fichteho, Nietzscheho. Inspirovala ho křesťanská mystika, kristologie, orientální filosofie, jasnovidectví a v neposlední řadě Goethovo přírodovědecké dílo.

Již od mládí měl schopnost hlubší percepce skutečností za jejich povrchní jevovou stránkou a ve svém působení se snažil různým způsobem otevřít cestu k takovému poznání i dalším. Jeho kniha Filosofie svobody, otevírá hlubší poznání reality a cestu ke skutečné svobodě jednotlivce, která není nedospělou primitivní svobodou proti něčemu, ale vyvrálým prostředkem ke skutečnému naplnění lidského života v souladu s posláním lidského jedince i lidstva. Antroposofická stezka poznání je založena na naprostém respektování lidské svobody a jasného racionálního myšlení.

Jedním z fundamentů antroposofie je víra v reinkarnaci, která předpokládá existenci duchovního světa, odkud přichází lidské „já“, aby se vtělilo. Dle antroposofistů je člověk trojjediná bytost – bytost fyzická, duševní a duchovní. Ontogeneze je pak zákonitým narůstáním a zanikáním jednotlivých těl – bytostních vrstev člověka. Naším smyslem je z lidské podstaty přístupná pouze část lidské bytosti – fyzické tělo, které je ovlivňováno přírodními zákony stejně jako minerály, rostliny a zvířata. Druhé, tzv. éterické tělo je přístupné duchovním smyslům senzibilů. Tato část je životodárná, činitel růstu, oběhu, plazení a je společné s říší rostlin a zvířat. Astrální tělo je nositelem pocitů, potřeb a má podobu barevného vejcovitého obalu kolem fyzického těla, které máme společné pouze s živočichy. Pouze lidskou vrstvou je „já“, nositel duše, vědomí sebe sama, svobody a lásky. „Já“ je nesmrtelné a ovlivňuje ostatní smrtelné vrstvy bytosti.

Zajímavé je antroposofické pojetí geneze jednotlivých vrstev lidské bytosti, z níž vyplývají psychologické zákonitosti vývoje. Narozením se plně osamostatňuje pouze fyzické tělo, ale zůstává obklopeno matčinou éterickou a astrální schránkou. V období první strukturální přeměny v sedmi letech propouští éterický obal éterické tělo. Při druhé éterické přeměně ve čtrnácti letech se osamostatňuje tělo astrální. Vlastní „já“

plně dozrává až kolem jednadvaceti let. Antroposofie dělí tedy počáteční stadia lidského života na tři sedmiletky.

V prvním období (do 7 let) se vytváří vazba mezi dítětem a prostředím pouze přes fyzické tělo. Jedinou formou učení je nápodoba a je zbytečné působit na dítě po rozumové stránce. Antroposofisté také podotýkají, že v žádném dalším období nelze napravit, to co bylo zanedbáno do první strukturální přeměny.

Od sedmého roku věku dochází ke zrození éterického těla. V tomto období je nejefektivnější působení prostřednictvím podobenství a morálních příkladů. Důležitou roli hraje autorita, která je důležitá zejména pro citový vývoj jedince. Nejdůležitější kognitivní funkcí éterického období je paměť. Žákovi je možné předložit k osvojení i taková fakta, pro jejichž pochopení není ještě dostatečně intelektově vyzrálý. Tyto naučené obsahy žák pochopí v další periodě. Nemalý význam je přiznáván hudbě a umění. Hlavní charakteristika období: svět je krásný.

Ve čtrnáctém roce života jedince se rodí astrální tělo. Z pamětních a citových obsahů minulého období se generují autentické soudy a úsudky o věcech a jevech. Hlavní téma období: svět je pravdivý.

Antroposofie rozděluje osobnostní strukturu člověka na oblast:

- myšlení
- chtění
- cítění

Centrum myšlení fyziologicky sídlí v mozku, cítění v oblasti hrudníku a úzce souvisí s oběhovou a dýchací soustavou. Zdrojem vůle je oblast břicha a údů. Právě posledně jmenovaná část těla člověka je zcela bez vědomí – spící systém, zatímco hrudník obsahuje něco málo vědomí – snící oblast a hlava plná vědomí.

Z uvedených údajů vyvozují antroposofisté následující schéma vývoje jedince. Vývoj směřuje od převažujícího výměnolátkového a údového systému (do 7 let) přes rytmický systém (důraz na citovou výchovu 7 – 14 let) k mozku (od 14 do 21 let dáváme důraz na rozvoj samostatného myšlení).

Po první světové válce podnítl Rudolf Steiner v přednáškových cyklech řadou impulsů nové iniciativy, otvírající cestu do budoucnosti v oborech, které se dostaly v našem století do krize. Proti ekologické krizi založil především hnutí biologicko-dynamického zemědělství, které vychází z tradičního zemědělství biologického bez strojených hnojiv, ale vylepšuje je použitím rytmických metod a speciálních preparátů. Toto hnutí existuje i u nás, a tímto způsobem produkované potraviny jsou daleko kvalitnější svou nutriční i ozdravující hodnotou než potraviny běžně dnes dostupné.

Waldorfské školství si získalo oblibu ve většině zemí dnešního světa. Vychovává harmonický intelekt, cit i vůli v jednotlivých etapách dětského vývoje tak, aby byly překonány dnešní jednostrannosti a aby mladý člověk mohl plně rozvinout své individuální schopnosti, naučil se být plně svéprávnou lidskou bytostí, plně pozitivně ovládající sebe sama. Mnoho impulsů poskytl R. Steiner pro sociální oblast. Jeho kurs „Léčebné pedagogiky“ inicioval nový přístup k různě handicapovaným dětem i dospělým. Sociální impulsy jsou aplikovány v různých způsobech společného života tzv. zdravých lidí s tzv. handicapovanými. Známé je hnutí Camphill založené K.Königem ARTA – práce s drogově závislými v Holandsku a další. Mezi aktivity dotýkající se oblasti vzdělávání patří antroposofické společnosti. Hlavní ideou těchto společností je naprostá svoboda individua. Jejich hlavním úkolem je pěstovat individuální i kolektivní duchovní život.

Antroposoficky rozšířené lékařství používá vedle ověřených metod tzv. školské medicíny i další způsoby léčby, mj. preparáty obdobné homeopatickým a různé umělecké terapie. Respektuje zvláštnosti každého individuálního pacienta a snaží se harmonizovat jeho síly tak, aby se jeho organismus mohl sám podílet na procesu léčení. Významných úspěchů dosáhlo v antroposofické medicíně mj. léčení rakoviny preparáty ze jmelí. S touto medicínou souvisí i antroposofická farmacie, výroba přírodních léků a produkce přírodní kosmetiky, kterými se zabývají především mezinárodní firmy Weleda a Wala.

1. 1. RUDOLF STEINER – O POZNÁVÁNÍ VYŠŠÍCH SVĚTŮ

1. 1. 1. PODMÍNKY POZNATKŮ O VYŠŠÍCH SVĚTECH

V každém člověku dřímou schopnosti, jimiž si může získat poznatky o vyšších světech. Mystik, gnostik, filozof mluvili vždy o světě duševním a duchovém, jež jsou pro ně tak skutečné jako svět, který můžeme vidět fyzickými očima, hmatat fyzickými rukama. V čem spočívá tajemství zasvěcení, tomu porozumí jenom ten, kdo sám prošel aspoň po jistý stupeň takovým zasvěcením do vyšších tajemství života. Okultní vědění není pro průměrného člověka tajemstvím v žádném jiném smyslu než proč je psaní tajemstvím pro někoho, kdo se mu nenaučil. A jako se každý, kdo k tomu zvolí správné cesty, může se naučit psát, tak se každý, kdo k tomu bude hledat přiměřené cesty, může stát okultním žákem, dokonce i okultním učitelem. Jenom v jednom ohledu se tady věci mají přece jenom jinak než u vnějšího vědění a umění. Vlivem chudoby a kulturních poměrů, do nichž se narodil, může někomu chybět možnost, aby si osvojil umění psát, proto, aby získal vědění a umění ve vyšších světech, neexistuje překážka pro člověka, jenž je bude s vážností hledat. Jenom ve vlastní duši může člověk najít prostředky, které mu otevrou ústa zasvěcených. Musí v sobě vypěstovat až do určitého vysokého stupně jisté vlastnosti, pak se mu může dostat nejvyšších pokladů ducha.

Jisté základní naladění duše musí tvořit začátek. Duchový badatel nazývá toto základní naladění stezkou úcty. Kdo má zkušenosti v této oblasti, ví, jaké vlohy je možné pozorovat už v dětství u těch, z nichž se později stanou okultní žáci. Jsou děti, vzhlízející s posvátným ostychem k jistým osobám, jež uctívají. Mají před nimi úctu, jež jim v hloubi srdce zakazuje, aby v sobě dali vzejít jakékoli myšlenky obsahující kritiku, opozici. Z řad těchto mladých lidí pochází mnoho žáků vyššího poznání. Zkušenost učí, že nosit hlavu zpříma dovedou nejlépe ti lidé, kteří se naučili uctívat tam, kde je úcta na místě. A na místě je všude tam, kde vyvěrá z hloubi srdce.

Jedno si ovšem musí každý ujasnit, že pro toho, kdo vězí cele v civilizaci našich dnů, obrácení jen a jen navenek, bude velmi těžké proniknout k poznání vyšších světů. Kdo se chce stát okultním žákem, musí se pro to energicky vychovávat k náladě devoce. Ve svém okolí, ve svých prožitcích, musí vyhledávat všude to, co mu může vnuknout obdiv a stav úcty. Pro duši jsou city tím, čím jsou pro tělo látky, z nichž se stává jeho potrava. Dáme-li tělu kamení místo chleba, odumře jeho činnost. Podobně je tomu s duší. Pro ni jsou úcta, uznání, devoce živnými látkami, jež je činí zdravou, silnou.

Zneuznávání, antipatie, podceňování toho, co si zasluhuje uznání, způsobuje ochromení a odumírání poznávací činnosti. Člověk, který se žene od jednoho dojmu z vnějšího světa k druhému, který stále hledá rozptýlení, nenajde cestu ke skrytému poznání. Žák okultismu se nemá otupovat vůči vnějšímu světu, ale jeho bohatý vnitřní život mu má udávat směr, v němž se vystaví jeho dojmům. Prochází-li krásnou horskou krajinou člověk citově bohatý a s hluboce vnímavým srdcem, prožije něco jiného než člověk citově chudý. Teprve to, co prožíváme v nitru, nám dává klíče ke krásám vnějšího světa.

1. 1. 2. VNITŘNÍ KLID

Základní pokyny, jež dostává žák duchovního poznání na začátku své dráhy, týkají se stezky úcty a rozvoje vnitřního života. Duchovní věda mu dává k dispozici i praktická pravidla, aby rozvíjel vnitřní život. Tato pravidla se opírají o pradávne zkušenosti a pradávne vědění. Dávají se stejným způsobem všude, kde se učí o cestách k vyššímu poznání. Žádný učitel duchovního života nechce pomocí takových pravidel vykonávat nadvládu nad jinými lidmi. Nikdo si lidskou samostatnost necení více, než duchovní badatelé. Vystoupí-li zasvěcenec na veřejnost, pak musí každý svůj čin a každé své slovo zařídit tak, aby jimi nezasáhl u nikoho do svobodného rozhodnutí jeho vůle.

Jedno z prvních pravidel je, vytvořit si chvíle vnitřního klidu a učit se v těchto chvílích rozeznávat podstatné od nepodstatného. V této době necht' se člověk vytrhne úplně ze svého všedního života. Necht' dává míjet před svou duší svým radostem, svým bolestem, svým starostem, zkušenostem, činům. A necht' se přitom staví tak, aby se na všechno, co jinak prožívá, díval z vyššího hlediska. Okultní žák musí hledat sílu, aby se sám dovedl v určitých chvílích postavit vůči sobě jako někdo cizí. S vnitřním klidem posuzovatele se musí postavit sám vůči sobě. Dosáhne-li toho, ukážou se mu vlastní zážitky v novém světle. Dokud je s nimi spjat, dokud stojí v nich, souvisí s nepodstatným právě tak jako s podstatným. Dospěje-li k vnitřnímu klidu, oddělí se před jeho pohledem podstatné od nepodstatného, neboť každý člověk chová v nitru vedle svého všedního člověka ještě člověka vyššího. Tohoto vyššího člověka má v sobě každý a ten čeká pouze na probuzení a tím nás zavedl ke schopnostem vedoucím k nadmyslovým poznatkům.

Ve vnějším životě se žák v žádném smyslu nemůže odcizovat životu. Právě naopak tento vyšší život uplatní svůj pozitivní vliv i v obyčejném životě. Klid

vyčleněných chvil zapůsobí i na všední den. Celý člověk se zklidní, získá jistotu při svém jednání, neztratí sebevládu při různých nepředvídaných událostech. Dá se dokonce říci, že ten, kdo vkročil na cestu okultního žakovství, bude postupně stále více sám sobě vůdcem a stále méně se nechá ovlivňovat okolnostmi a vnějšími vlivy. Brzo potom upozoruje, jakým zdrojem síly jsou pro něho takové vyčleněné časové úseky. Osvojí si úplně nový poměr k životu. Postupně dospěje k tomu, že začne sám rozhodovat o tom, jak na něho smějí působit dojmy z vnějšího světa. Pokud záleží na něčem jiném než na mě, zdali se rozzlobím či ne, nejsem pánem sebe sama, kdy nenalezl jsem vládce v sobě. Síla k životu, nikoli netečnost vyvěrá z meditace. Žák duchovního poznání kráčí životem jistým krokem. Kdo se pozvedne meditací k tomu, co člověka spojuje s duchem, začíná v sobě oživovat to, co je v něm věčné, co není ohraničeno zrozením a smrtí. Tak je meditace cestou, která vede člověka i k poznání, k vidoucímu vnímání věčného a nezničitelného jádra jeho bytosti. Gnóze, duchová věda mluví o věčnosti duchového jádra v člověku, o jeho opětovných vtěleních. Každý si může získat toto vědění, v každém spočívají schopnosti, aby sám poznával, sám vnímal a nahlížel, čemu učí pravá mystika, duchová věda, antroposofie a gnóze. Jen bytost, jež má oči a uši, může vnímat tóny a barvy. Duchová věda mluví i o prostředcích pro vývoj duchových uší a očí a pro rozžehnutí duchového světla. Tyto prostředky duchového školení je možné shrnout do tří stupňů: 1. příprava: rozvíjí duchové smysly 2. osvětlení: rozžehuje duchové světlo 3. zasvěcení: navozuje styk s vyššími bytostmi ducha.

1. 1. 3. PŘÍPRAVA

Spočívá v přesně určené péči o život citový a myšlenkový. Tato péče vybavuje duševní a duchové tělo vyššími smyslovými nástroji a orgány činnosti tak jako síly přírody vyzbrojily fyzické tělo z neurčité živé hmoty příslušnými orgány. Je třeba začít tím, že člověk soustředí pozornost duše na jisté děje ve světě, které nás obklopují. Takovými ději jsou na jedné straně rašící, rostoucí a rozvíjející se život, na druhé straně všechny jevy související s odkvétáním, vadnutím, odumíráním. Rozkvetlá květina vykouzlí před jeho duší docela určitou linii, právě tak zvíře v období růstu a nebo odumírající strom. Zvolna se před ním začne rozprostírat duševní svět (astrální oblast). Nic libovolného není v těchto liniích a figurách. Dva žáci přibližně na stejném stupni okultního školení budou vždycky vidět stejné děje, tytéž linie a figury. Tak, jako dva lidé, kteří správně vidí, budou vidět kulatý stůl jako kulatý a ne jeden z nich jako hranatý a druhý jako kulatý. Když už žák pokročí tak daleko, že je s to vidět takovéto

duchové podoby jevů, které se ukazují i fyzicky jeho zevnímu oku, pak už také nebude příliš vzdálen od stupně, na němž bude vidět věci, které nemají žádný druh fyzické existence, které tedy zůstávají nutně skryty pro někoho, kdo ještě neprošel počátečními kroky okultního školení. Další, na čem záleží, je to, čemu okultní věda říká orientace ve vyšších světech. Dospějeme k ní, když se ale prodchneme vědomím, že city a myšlenky jsou opravdovými skutečnostmi, přesně stejně jako stoly a židle ve světě fyzických smyslů.

Další péči musí žák okultismu věnovat světu tónů. Je třeba při tom rozlišovat mezi tónem, jenž byl vyvolán takzvaným neživým předmětem a tónem pocházejícím od něčeho živého. Kdo slyší zvon, bude vnímat tón a patrně s ním spojí příjemný pocit, kdo uslyší zvířecí křik, pocítí v jeho znění kromě takového pocitu ještě projev jistého vnitřního zážitku zvířete, jeho blaha nebo bolesti. Práce okultního žáka necht' se přenesse přes to, čím je tón pro něho, zdali je mu příjemný nebo nepříjemný, zdali mu působí potěšení nebo je mu odporný, jenom to necht' naplňuje jeho duši, co se děje v bytosti, od níž onen tón pochází. Osvojí si tím schopnost, že s bytostí, od níž vychází tón, bude jakoby splývat. Žák okultismu se musí učit cítit tímto způsobem vůči celé přírodě. Celá příroda začíná svým zvučením šeptat člověku svá tajemství. Začíná slyšet duši.

„ Každé písmeno, každá barva těchto obrazů něco znamená. Jestliže na věci budeme pohlížet správným způsobem a pocítíme souvislost, pak budou vyvolány zcela konkrétní pocity, které se mohou stát zdrojem vnitřní síly. Je důležité, že zde nemáme co dělat s nezáživými alegoriemi, nýbrž s živým výrazem toho, co každý (zasvěcenec) může jako opravdové skutečnosti zažít na astrální pláni.“¹

Co je obzvlášť důležité pro vnitřní vývoj okultního žáka, je způsob, jak druhým lidem naslouchá při mluvení. Musí si navyknout, aby to činil tak, že při tom jeho vlastní nitro naprosto mlčí. Musí dosáhnout toho, že naslouchá slovům druhého úplně nesobecky, s dokonalým vyřazením své vlastní osoby, jejího mínění a jejího způsobu cítění. Pak mu vzejde v duši nový sluchový smysl. Slyší slovo, jež k němu doléhá duchovým způsobem. Jenom ten, kdo se nesobeckým nasloucháním dostane tak daleko,

¹ STEINER, R. *Okultní pečete a znamení*. Fabula. 2000. s. 67

aby dovedl opravdu vnímat z nitra, bez záchvěvu osobního mínění nebo osobního pocitu, k tomu mohou promlouvat vyšší bytosti, o nichž se mluví v okultním poznání. Dokud člověk ještě tomu, čemu má naslouchat, vrhá vstříc jakémukoli mínění, jakýkoli pocit, mlčí bytosti duchového světa.

1. 1. 4. OSVÍCENÍ

I při něm půjde o to, aby žák v sobě rozvíjel jisté city a myšlenky, jež dřímou v každém člověku a musí procitnout. Ty ho dovedou k vnímání vnitřních světelných jevů.

„Žák bude určitým způsobem a s určitými myšlenkami pozorovat různé bytosti přírody, např. průhledný kámen krásného tvaru, rostlinu nebo zvíře. Kámen má tvar, zvíře má také svůj tvar. Kámen zůstává klidně na svém místě. Zvíře mění své místo. Pud podněcuje zvíře, aby měnilo své místo. Podoba kamene není utvořena podle žádostí, nýbrž silou, jež je prosta žádostivosti. Z kamene bude do naší duše proudit jeden druh citu, ze zvířete druhý druh. Z těchto pocitů a z myšlenek s nimi spojených se utvářejí orgány jasnozření. Orgány, jež se tímto způsobem tvoří, jsou duchové oči. Jimi se pomalu žák učí vidět něco jako duševní a duchové barvy. Dokud si osvojil jenom to, co bylo popsáno jako příprava, zůstane duchový svět se svými liniemi a figurami temný, osvícením se rozsvětlí. Je třeba, aby člověk, který se stane okultním žákem, neztratil nic z vlastností ušlechtilého, dobrého a pro všechno fyzicky skutečně vnímatého člověka.“²

„Musí naopak během svého okultního žakovství ustavičně stupňovat svou morální sílu, svou vnitřní pravdivost, svou pozorovací schopnost. Abychom se zmínili aspoň o jednom: během základních cvičení pro osvícení musí žák okultismu pečovat o to, aby stále zvětšoval své soucítění se světem lidí a zvířat, svůj smysl pro krásu přírody. Kdyby o to nepečoval, pak by se toto soucítění i tento smysl pro krásu v důsledku těchto cvičení ustavičně otupovaly. Srdce by ztvrdlo, smysl by otupěl. A to by nutně vedlo k nebezpečným následkům.“³

² STEINER, R. *O poznávání vyšších světů*. Michael. 2000. s. 49

³ STEINER, R. *O poznávání vyšších světů*. Michael. 2000. s. 49

1. 1. 5. ZASVĚCENÍ

Zasvěcení je v duchovním školení nejvyšším stupněm, o němž je formou knižního sdělení ještě možné podat obecně srozumitelné náznaky. Jakákoli sdělení o něčem, co leží výše, jsou těžko srozumitelná. Ale i k tomuto vyššímu nalezne cestu každý, kdo pronikl přípravou, osvětlením a zasvěcením pro nižší tajemství. Ze skrytých tajemství existence může člověk doopravdy zvědět jenom tolik, kolik odpovídá stupni jeho zralosti.

„Shrňme si nyní to, co již bylo řečeno. Jestliže člověk udělá první kroky k iniciaci, může se jasnozřivě pozvednout ke světu nižší duchovní země, prožívá představy duševnosti, morality, intelektuality, pohlíží dolů na to, co se odehrává v duších, i kdyby se souhrnně nepojímaly jako jáské bytosti. Souhrnné pojmání bytostí jako bytostí jáských prožíváme ve vyšší duchovní zemi, a tím i všechny květy duchovního života iniciantů – s jednou jedinou výjimkou, která je namístě a v pořádku, pokud se objeví jako výjimka, která potvrzuje pravidlo: z nižší duchovní země vidíme celou bytost Ježíše Krista! Takže při ohlédnutí, při čistě lidském vidění a uchovávání vzpomínkových představ máme vzpomínku na Ježíše Krista, na všechny události, které se s ním odehrály – pokud je splněna podmínka, o níž jsem hovořil ve druhé přednášce. Pravdu o všech ostatních iniciantech prožijeme teprve ve vyšší duchovní zemi.“⁴

První „zkouška“ spočívá v tom, že kandidát získá pravdivější názor na tělesné vlastnosti neživých těles, pak i rostlin, zvířat a člověka, než jaký má průměrný člověk. Zpravidla probíhá tento děj tak, že kandidát postupně poznává, jak se projevují přírodní předměty a živé bytosti duchovému sluchu a duchovému zraku. V jistém smyslu se pak tyto věci objevují před pozorovatelem nezahalené – obnažené. Vlastnosti, jež zde kandidát slyší a vidí, jsou utajené před smyslovým sluchem a smyslovým zrakem. Pro toto smyslové vnímání jako by je obestíral závoj. Že pro toho, kdo vstoupil na cestu zasvěcení, tento závoj odpadá, je způsobeno dějem, který se obvykle označuje za „duchovní spalování“. Proto se tato první zkouška nazývá „ohněná zkouška“ nebo „zkouška ohněm“.

⁴ STEINER, R. *O iniciaci*. Fabula. 2003. s. 106

Pro mnohé lidí je už sám obyčejný život více méně neuvědomělým procesem zasvěcení ve smyslu zkoušky ohněm. Jsou to lidé, kteří procházejí bohatými zkušenostmi takového druhu, že jejich sebedůvěra, odvaha a vytrvalost zdravým způsobem vzrůstají a učí se snášet utrpení, zklamání, i nezdary v tom, co podnikají, s duševní velikostí a zejména s klidem a nezlomnou silou. Kdo prošel zkušenostmi tohoto druhu, je už často, aniž o tom zřetelně ví, zasvěcencem; a stačí pak jenom nepatrný podnět, aby mu otevřel duchový sluch a zrak, takže se stane jasnozřivým. Cílem je, aby si poznáním vyšších světů vydobyl větší a pravdivější sebedůvěru, vyšší odvahu a docela jinou duševní velikost a vytrvalost, než je zpravidla možné získat v oblasti nižšího světa.

Po „zkoušce ohněm“ se může každý kandidát ještě vrátit. Bude pak pokračovat ve svém životě posílněn fyzicky i duševně a v zasvěcení bude patrně pokračovat až v příštím vtělení. V současné inkarnaci však bude užitečnějším členem lidské společnosti, než předtím. Ať se dostane do jakékoli situace, jeho pevnost, jeho rozhled, jeho příznivý vliv na lidi v jeho okolí, jeho rozhodnost budou větší než předtím.

Chce-li kandidát po dokonané „zkoušce ohněm“ pokračovat v okultním školení, bude třeba, aby mu byl nyní odhalen určitý systém písma. Jím se zjevují vlastní okultní nauky. Neboť to, co je ve věcech opravdu „skryto“, nemůže být ani přímo vysloveno slovy obyčejné řeči, ani není možné to zapsat systémy obyčejného písma. Kdo se učil u zasvěcenců, překládají nauky tajných věd do obyčejné řeči, jak to jde. Okultní písmo se duši zjevuje, když si osvojila duchovou vnímavost. Neboť je trvale zapsáno v duchovém světě.

Znaky okultního písma nejsou vymyšleny libovolně, nýbrž odpovídají silám působícím ve světě. Těmito znaky si člověk osvojuje mluvu věcí. Kandidátovi se brzy ukáže, že znaky, s nimiž se seznamuje, odpovídají figurám, barvám, tónům atd., jež se naučil vnímat během přípravy a osvětlení. Ukáže se mu, že všechno, co předcházelo, bylo jenom jako hláskování. Teď teprve začíná ve vyšším světě číst. Objevuje se mu vše v souvislostech. Teď teprve získává pravou jistotu v pozorování vyšších světů. Touto řečí se okultní žák také seznamuje s určitými pravidly, jak si v životě počínat. Poznává určité povinnosti, o nichž předtím nic nevěděl. A když se seznámil s těmito pravidly, může vykonávat věci, jež mají význam, jaký nikdy nemohou mít činy nezasvěceného.

Jeho činy jsou podněcovány z vyšších světů. Pokynům pro takové skutky je možné porozumět jenom v naznačeném písmu.

Je však třeba zdůraznit, že jsou i lidé, kteří jsou s to konat takové skutky nevědomky, ačkoli neprošli okultním školením. Takoví „pomocníci světa a lidstva“ krácejí životem a přitom šíří kolem sebe požehnání a konají dobro. Z příčin, jež na tomto místě není třeba objasňovat, jim byly propůjčeny dary, jež se zdají nadpřirozené. Lidi Bohem omilostněné je možné upřímně ctít. Když se okultní žák naučil zmíněnému znakovému písmu, pak pro něho začíná další „zkouška“. Tou se má prokázat, zdali je s to pohybovat se ve vyšším světě svobodně a s jistotou. Pro toho, kdo dospěje na uvedený stupeň zasvěcení, se objevují povinnosti, pro něž se nevyskytuje žádný vnější popud. Nepodněcují ho v těchto záležitostech vnější poměry, nýbrž jenom ona pravidla, které se mu zjevují ve „skryté řeči“. Je nyní na něm, aby ukázal ve druhé „zkoušce“, že jedná právě tak bezpečně a pevně, je-li veden takovýmto pravidlem, jako vykonává například úředník povinnosti, jež mu byly uloženy. Má vykonat jistý čin jako důsledek vjemů, které má na základě toho, čemu se naučil na stupni přípravy a osvětlení. A co má vykonat, to musí poznat z charakterizovaného písma, jež si osvojil. Pozná-li svou povinnost a zachová-li se správně, pak obstál ve zkoušce. Figury, tóny a barvy, jež vnímá svým duchovním sluchem a zrakem, se jeho zásahem změní, podle této změny se pozná jeho úspěch. Tato zkouška se označuje jako „vodní zkouška“, protože při činnosti v těchto vyšších oblastech člověku chybí opora vnějších poměrů tak, jako chybí opora při pohybu ve vodě, na jejíž dno nedosáhneme. Děj se musí opakovat tak často, dokud kandidát nezíská naprostou jistotu.

Také u této zkoušky jde o získání jisté vlastnosti a zkušenostmi ve vyšším světě může člověk tuto vlastnost vypěstovat v krátké době do tak vysokého stupně, že při obyčejném postupu vývoje by patrně musel projít mnoha inkarnacemi, aby ho dosáhl. Záleží na následujícím: aby vyvolal udanou změnu ve vyšší oblasti jsoucna, smí se kandidát řídit pouze tím, co mu vyplyne z jeho vyššího vnímání a z jeho četby skrytého písma. Kdyby do svého konání vnášel cokoli ze svých přání, názorů atd., kdyby jenom na okamžik nesledoval zákony, jejichž správnost poznal, nýbrž svou libovůli, pak by se stalo něco docela jiného, než se má stát. V takovém případě by kandidát ihned ztratil cíl svého jednání a dostal by se do zmatku. A tak musí pěstovat a zdokonalovat své sebeovládání. Kdo si získal schopnost následovat vznešené zásady a ideály a obětovat jim osobní rozmar a libovůli, kdo si zvykl plnit povinnosti pokaždé i tam, kde ho sklony

a sympatie chtějí až příliš rády od této povinnosti odvést, ten je už uprostřed obyčejného života nevědomky zasvěcencem. A postačí docela málo, aby obstál ve vyličené zkoušce.

Chceme-li určitým způsobem na věci působit, musíme se mít cele v moci, musíme se řídit výhradně správnými pravidly, aniž bychom se podrobovali jakékoli libovůli. Vlastností člověka, o kterou na tomto stupni zasvěcení jde především, je naprosto zdravá a bezpečná soudnost. Dále se může dostat jenom tehdy, když dovede rozlišovat mezi iluzemi, nepodloženými výtvary fantazie, pověrou a všemi druhy vnucujících se klamů na jedné straně a pravou skutečností na druhé. Jedině a pouze pravda musí být vodítkem. Kandidát musí být naprosto ochoten vzdát se ihned myšlenky, názoru, náklonnosti, jestliže si to žádá logické myšlení. Jistotu ve vyšších světech můžeme získat jenom tehdy, když nikdy nebudeme šetřit vlastní názor. Bez zdravého lidského rozumu jsou všechny jeho kroky marné.

„Jenže přes Strážce prahu se tak snadno nedostaneme. Lze říci, že v porovnání s pravdivým a správným nazíráním duchovních světů je celkem snadné získat nějaké nazírání těchto světů. Není vlastně nějak zvlášť obtížné již v naší době mít jakési dojmy z duchovního světa. Ale vstoupit do duchovního světa tak, abychom jej viděli v jeho pravdě, k tomu je nutné se již nyní dobře připravit na setkání se Strážcem prahu, třebaže je nám určeno prožít toto setkání až v pozdější době, abychom je prožili správným způsobem. Většina lidí nebo aspoň velmi mnozí přicházejí až ke Strážci prahu. Podotýkám, že vždy musí jít o vědomé přicházení ke Strážci prahu, neboť nevědomě před ním stojíme každou noc. A Strážce prahu je vlastně opravdu velkým dobrodincem, že se nedává vidět, neboť lidé by ho nesnesli. To, co ve skutečnosti každou noc nevědomky prožíváme, to přivedené k vědomí vlastně znamená setkání se Strážcem prahu. „⁵

Postoupí-li kandidát tímto způsobem dostatečně daleko, očekává ho třetí „zkouška“. Vše, čeho je potřebí, spočívá v tom, abychom rychle získali jasno sami v sobě. Neboť je třeba, abychom zde našli své „vyšší já“ v nejvlastnějším smyslu slova. Musíme se rychle rozhodnout, že ve všech věcech poslechneme vnuknutí ducha.

⁵ STEINER, R. *Tajemství prahu*. Fabula. 2006. s. 165

Nemá-li člověk zůstat nečinný, nesmí ztratit sám sebe. Neboť jenom sám v sobě může najít jediný pevný bod, jehož je s to se přidržet. A neméně než v ostatních případech je i pro tento bod mnoho lidí už obyčejný život školou okultního vývoje. Osobám, které dospěly tak daleko, že přistoupí-li k nim znenadání životní úkoly, dovedou se bez váhání, bez dlouhého rozvažování rychle rozhodnout, je život takovýmto školením. V okultních školách ji nazývají „vzdušnou zkouškou“ – protože kandidát se při ní nemůže opřít ani o pevnou půdu vnějších podnětů, ani o to, co vyplývá z barev, tónů, s nimiž se seznámil během přípravy a osvětlení, nýbrž výlučně sám o sebe.

„Prozkoumání naší bytosti nám přinese řešení záhady. Musíme dojít k bodu, kde si řekneme: zde už nejsme pouhé (já), zde je něco, co je víc než (já).“⁶

Když žák absolvoval tuto zkoušku, smí vejít do „chrámu vyšších poznatků“. Člověk získá na tomto stupni svého vývoje jistou zkušenost. Naučí se, jak je třeba okultní nauku používat, jak je možné ji uplatňovat ve službách lidstva. Začne teprve doopravdy rozumět světu. Čemu se učí, je, aby v každé situaci dovedl najít, co má činit, úplně sám ze sebe. Musí se naučit nezapomínání. Vyšší tajemství tak zůstávají v jeho duchu stále přítomna. Na to by obyčejná paměť nestačila. Musí se plně sjednotit s vyššími pravdami. Musí nejen vědět. Co je v nich obsaženo, ale musí jich používat s naprostou samozřejmostí v živém konání, tak jako obyčejný člověk jí a pije. Musí se z nich stát předmět stálého uplatňování, návyk, náklonnost, proudit jím jako životní funkce jeho organismu. Tak ze sebe učiní v duchovním smyslu stále více to, čím ho ve fyzickém smyslu učinila příroda.

1. 2. TAJNÁ VĚDA V NÁSTINU

Obraz vývoje světa a člověka zde předkládaný je podstatně jiný, než ho známe z přírodních věd. Nejde v něm totiž o myšlenkovou konstrukci, vázanou jen na smyslovou zkušenost, ale o skutečnosti, které jsou určitým způsobem stále přítomné ve sféře věčnosti a vnímatelné duchovním zrakem, jenž se k tomuto zření vyškolil. To, co tento zrak zří, nelze ovšem srovnávat s temnou mlhou vizí nebo s obrazy mýtů. Jsou to

⁶ STEINER, R. *Filosofie svobody*. Baltazar. 1991. s. 26

vnitřní zážitky, kontrolované bdělým vědomím a tlumočené pojmovou řečí dnešního člověka.

Rakouský zakladatel antroposofie Rudolf Steiner tvrdil, že „lidská existence by měla být neustálým osvobozováním elementárních duchů zakletých v nerostech, rostlinách a zvířatech“. Vzdušní elementálové hledají prý tutéž pomoc u andělských bytostí, kdežto salamandrové, aristokrati světa elementálů, se spoléhají na dobrou vůli některých solárních entit, jako je Pitris, který má na starosti kosmický vývoj a na mikrokosmické rovině rozvoj lidské inteligence. „Stačí, když si uvědomíte to, co v anthroposofii také musíme zdůraznit, že když člověk usne, tak jeho Já a jeho astrální tělo vystoupí z těla fyzického a éterného, a při procitání do nich opět vstoupí. Stačí, když si to představíte jako určitý druh vydechování a nadechování duchovně-duševního článku fyzickým tělem; pak budete mít takové dýchání, které je zde vykonáváno tímto vydechováním a nadechováním během jednoho lidského života, který tedy musí být pro něco jedním dnem, 25915 nebo 25920 – že ano, to jsou přestupné dny, tím je dán tento vyšší rozdíl v počtu pěti. A opět musí být něco ve vesmíru, co podle téhož čísla souvisí s jedním slunečním oběhem, zdánlivým slunečním oběhem. V kosmickém chodu tady máte rytmus, který se projevuje ve velkém, který se v detailu projevuje v jednotlivém lidském životě a který se projevuje v procesu dýchání jednotlivého dne. Už vám nebude připadat tak zvláštní, že na základě starého atavistického nazírání mluvil dávnověk o dnech a nocích Brahmy, o nadechování a vydechování světa, protože poznal, že toto nadechování a vydechování světa má svůj malý mikrokosmický obraz v každodenním životním procesu člověka.“⁷

Dále nám kniha popisuje např., jak ego vstoupivší do oblasti dévachanu putuje z lunárního okrsku světa mrtvých nejprve k Merkuru (kterým ve skutečnosti – ke zvýšení zmatku – mínil Venuši), pak k Venuši (tj. Merkuru) a odtud ke Slunci. Když se krátce pobavilo se solárními, které tam žijí, pokračuje ego k Marsu a ukolébáno hudbou sfér kolem Jupitera a Saturnu ke stálícím, kde pak – pochopitelně-usíná. Jsou to vesměs pokusy popsat, co ego prožívá v duchovním světě; cestování mezi planetami bylo ostatně běžné už u novoplatoniku a gnostiku, kteří tím vyjadřovali smír a harmonii mikrokosmu s makrokosmem jako výsledek všeobsáhlého vědomí sebe, jehož se nám

⁷ STEINER, R. *Duchovní věda a zdraví člověka*. Fabula. 2002. s. 116

dostane po smrti. Bohužel je však nutno přiznat, že pro generaci vychovanou pojmy jako hvězdné války a kosmické soudy mají tyto představy mezihvězdných cest pro lepší pochopení této tematiky význam pramalý.⁸

1. 3. SHRUNUTÍ, CO STEINER MÍNÍ O ČLOVĚKU

Rudolf Steiner řekl: „Vše záleží na tom, aby byl realizován duch zasahující do oblasti duše a rozsvěcující se zde jako vědomí a aby byly vytvořeny orgány vnímání náležející k vyššímu vědomí. Přibereme-li si k tomu Jungovo hledisko, pak tato forma uskutečnění odpovídá uvědomění si nevědomých skutkových podstat, a tím integraci vědomých i nevědomých částí psýché ve větším celku bytostného Já!“⁹

U Steinera, který svou antroposofii chápe jako moderní iniciační vědu, je tato cesta k dosažení „poznatků vyšších světů“ cestou iniciační, na níž hraje určující roli možnost poznání. Na iniciaci se lze připravit regulérním duchovním školením, třebaže nechybí ani spontánní momenty, neboť duch není libovolně dostupný. Iniciant se musí připravit, že projde zkouškami, hrůzami, ohroženími. Z hlubin duše musí být pozvednuty ony nové síly. A člověk musí poznat, jak je v hlubinách své duše spojen s kořeny duchovního života.

„ Úkol, který jsem si ve své doktorské práci vytkl: „ dorozumění lidského vědomí se sebou samým“, jsem hluboce vnitřně prožíval. Viděl jsem totiž, že člověk mohl pravé skutečnosti ve vnějším světě rozumět teprve tehdy, když tuto pravou skutečnost spatřoval sám v sobě.

Toto setkání pravé skutečnosti vnějšího světa s pravou skutečností v nitru duše si musí poznávající vědomí vydobýt usilovnou vnitřní duchovní činností. Usilující a jednající vědomí tuto činnost může vykonávat jen tehdy, je-li člověk ve svém konání svobodný.

Tato svoboda žije v nepředpojatém vědomí jako něco skutečného a přesto se pro oblast poznání stává záhadou. Je to způsobeno tím, že člověk nemá své pravé bytí,

⁸ srov. STEINER, R. *Tajná věda v nástinu*. Ioanes. 1997

⁹ WEHR, G. C. *G. Jung a Rudolf Steiner : konfrontace a synopse*. Fabula. 2003. s. 173

pravé sebevědomí, dáno hned od počátku, ale musí si jej vydobýt tím, že se jeho vědomí dorozumí se sebou samým. Teprve přiměřenou přípravou lze pochopit to, že svoboda tvoří nejvyšší hodnotu člověka.“¹⁰

Člověk se svobodným uznáním zákonů myšlení „stává příslušníkem vyššího řádu“, než je ten, k němuž patří svým tělem. Tento řád nazývá Steiner řádem „duchovním“. Toto duchovno, nahlíženo z antropologického aspektu, má úzkou souvislost s duševnem, třebaže se od něj liší podobně dimenzionálně jako duševno od fysis. Toto duševno je základem pro ducha, jako je tělesnost základem pro duše. Ve schránce duše se nacházející Já, plní dvojí úlohu: na jedné straně se v něm uplatňuje duševno ve své jedinečnosti, nezaměnitelnosti, na druhé straně je toto individuální Já s to přijímat v sobě a tím v člověku to, co je objektivně duchovní povahy. Tato schopnost je v pro nás běžném bdělém vědomí vytlačována prostřednictvím síly myšlenky. Víme ovšem, že toto myšlení je i rozvinuté formě čistého myšlení jen jednou z forem, jak se přiblížit duchovnímu světu. Aby člověk pronikl do nadmyslového světa hlouběji, musí dosáhnout vyšších druhů vědomí (imaginace, intuice). Duše se dál stává jevištěm, na němž se odehrává duchovno. Pak duše je to, na čem zapouští kořeny, roste a přináší plody to, co bylo oplodněno duchem. Duše je to, do čeho pečetidlo ducha otiskuje svoji signaturu. Když myslí, cítí a chce, chápe se člověk jako duševní bytost ve svobodě toho, co mu nese vstříc duchovní svět. Duch, jak ho chápe Steiner, není identický s nevědomím, avšak volání ducha, slyšitelné pro vědomí, se ozývá ze sféry nevědomí. Duch se tímto způsobem spojuje s vědomím Já, jež se nachází ve schránce duše. „Setkali jsme se tak s duchovnem z nadindividuálního aspektu. Uveďme si ještě dva další aspekty. První z nich vyplývá z toho, co již bylo řečeno. Je to aspekt řádu. Řád je založen na zákonitostech. Prostřednictvím zákonitostí lze pomýšlet na duchovní skutečnosti. Tento pojem řádu nesmíme chápat příliš omezeně, protože i to, co je paradoxní, co – zdánlivě – protirečí skutečnosti, je ještě a právě výrazem obsáhlého ducha. Odmítneme-li brát v úvahu ono protirečící, pak bude naše chápání skutečnosti postrádat polární napětí, to znamená, že budou chybět základní prvky skutečnosti vůbec. Kde však je možno chápat ducha jako něco obsáhlého (coincidentia oppositorum), kde „výše“ či „hlubina“ poukazují na nadřazenou dimenzi, kde se individuálně (duševno)

¹⁰ STEINER, R. *Má cesta životem*. Michael. 2000. s. 127

objeví pozvednuto v nadindividuálnu, tam se jako další aspekt ducha odhalí smysl. Je to aspekt, na němž lze nejspíš zřetelně ukázat, nakolik se duch jako realita, jako něco působícího a jako něco odkrývajícího vytratil nebo se přinejmenším stal pro mnohé nedostupným. Kde egoita, to znamená duševno točící se jen kolem sebe sama (Luther to nazývá „in se curvatum“), ignoruje ono nadindividuální, vzniká duchovní slepota; kde je řád ničen chaosem, tam se odhaluje místo smyslu absurdita, svět bez naděje. Ztrátou ducha se ztrácí ve své celistvosti i duše. Ten problém je znám už celá tisíciletí, je to problém lidstva jako takového, když Ježíš v Evangeliu říká: „Co prospěje člověku, získá-li celý svět, ale ztratí svůj život?“ (MK 8, 36) – Jaká aktuální symptomatologie vyjde najevo, je zjevné každému psychoterapeuticky školenému člověku. Na druhé straně je obecně známo, jak touha po duševním prohloubení, jejímž základem je nakonec touha po poznání ducha, je hledána na různých cestách i scestích. Ona scestí sahají od mystického snílkování s hystericko-patologickými průvodními jevy až ke zneužívání drog a praktikám černé magie.“¹¹

¹¹ WEHR, G. C. *G. Jung a Rudolf Steiner : konfrontace a synopse*. Fabula. 2003. s. 136-137

2. DIALOGICKÝ PERSONALISMUS

Personalismus pochází z latinského slova *persona*, osoba, je to moderní filosofický směr, který zdůrazňuje jedinečný význam každé lidské osoby a zároveň jejích vztahů ve společnosti. Vychází z humanismu a neslučuje se jak s individualismem, tak s různými podobami kolektivismu a totalitarismu.

V 19. století se ukázala potřeba bránit lidskou osobu jak proti individualismu, který ji omezuje na vlastní zájmy a zaměřuje do vlastního nitra, tak později proti různým kolektivismům, které ji podřizují společenským celkům a jejich cílům. Jedinečnost lidské osoby vyzvedlo už křesťanství důrazem na individuální spásu člověka skrze lásku, v pozdním středověku a novověku však až příliš zdůraznilo její individuální a vnitřní stránku, např. ostrým dualismem těla a duše. S rozvojem moderní liberální společnosti v 19. století však řada myslitelů usoudila, že je třeba hájit i duchovou, společenskou stránku člověka. Člověk se rodí do společenství a stává se osobou právě ve vztazích, v rodině a ve výchově.

„Bergsonova základní myšlenka – jedinečná úloha času v prožívané zkušenosti – mu poskytla oporu pro myšlenku paměti, svobody a změny. „Já, které se nemění, totiž *netrvá ...*“ „Věci, na rozdíl od nás, *netrvají*.“ A právě naše trvání umožňuje svobodu. Naše svoboda je tedy skutečná, ale nedefinovatelná „právě proto, že *jsme* svobodní.“ Nakonec Bergson dochází k závěru: „Vědomí je bytostně svobodné, je samotnou svobodou.“ „Vědomí totiž přesně odpovídá schopnosti volby, kterou má živá bytost, má stejný rozsah jako lem možného činu, který obklopuje skutečný čin, vědomí je synonymem invence a svobody.“¹²

Ovšem i tuto stránku zneužila společenská hnutí, která člověka viděla jen jako prostředek prosazování kolektivních cílů ať už národních (nacionalismus) nebo sociálních (socialismus).

¹² BOORSTIN, J. D. *Člověk hledající*. Prostor. Praha. 1999. s. 287

Člověk není pouhým trpným pozorovatelem objektivních pohybů odehrávajících se ve světě , ale samotným vnímáním se aktivně zapouští do světa, aby ho přetvořil. „Vnímání znamená jednat , a ne kontemlovat.“¹³

Dialogický personalismus je filosofií dialogu.

2. 1. JAN SOKOL – FILIZOFICKÁ ANTROPOLOGIE

2. 1. 1. OSOBA JAKO OHROŽENÝ DRUH

Osoba tady byla vždy, jen v dnešních dnech se zdá jaksí ohrožena. Zrovna tak jako, že zdravý člověk je ten, který o svém zdraví nic neví a tedy, o něm nemluví. Zřejmě není náhoda, že se téma lidské osoby ve filozofii a psychologii objevuje až v posledním století. Osoba se stává v dnešních dnech ohroženým druhem. Přispívá k tomu vznik masových společností, které byrokratizují a nahrazují osobní vztahy neosobními. Na jednu stranu je to jistě třeba, jestliže komunikujeme například s úřady, abychom nenavazovali osobní vztahy, tam to není ani žádoucí. Ovšem v dnešních dnech tyto neosobní vztahy rostou a ubývají osobní vztahy, tedy tam, kde vystupujeme jako nezaměnitelní jednotlivci čili osoby. Osoba však není nějaká hotová trvalá věc, nezávislá na okolnostech: osoba pouze vzniká a udržuje se tam, kde jsou osobní vztahy. Jakmile jich povážlivě ubývá, slábne potom i osoba sama. Nejlépe je vidět vážnost hrozby ztráty osoby na příkladu koncentračních táborů, kde toho využili totalitní diktátoři. Židé museli být nejdříve zbaveni své osoby: vyhublé postavy, stejné hadry, oslovování pouze přidělenými čísly. Ovšem i v dnešní době se najdou příklady ztráty osoby: bydlení, oblékání, stravování, dokonce i zábava jsou dnes stále častěji masové. Je to viditelná stránka, tedy estetická, ale lidé se začínají i masově chovat, např. parta opilých zničí vagon, pak to musí nahradit, ale je-li jich velký počet, pak to zaplatí dráha nebo pojišťovna – snad proto, že nejde již o lidské jednání, ale živelní katastrofu. Masové chování oslabuje osobu: člověk si netroufá jednat sám za sebe, ale raději se řídí podle ostatních. Původcem této socializační krize je jednak složitost moderní společnosti, kdy člověk těžko hledá své místo ve společnosti a dále roztříštěnost

¹³ BARBARAS, R. *Druhý*. Filosofie. Praha. 1998. s. 44

světových názorů. Následně pak musí každý být přiměřeně vybaven, aby se nestával snadno kořistí různých masových vůdců.

„Osoba se ovšem ocitla v ohrožení ještě také z jiné strany, a to z docela jiných důvodů. Věda, jak věděl už Aristotelés, nemůže být nikdy o jednotlivém: všímá si jen toho, co je obecné. Ve snaze o nepochybnou jistotu vědeckých výsledků navrhl Descartes novou metodu, založenou na ověřitelnosti a opakovatelnosti, a jeho pokračovatelé se pak omezili na měřitelné výsledky experimentu. Pod dojmem úžasných úspěchů vědy v 19. a 20. století vzniklo cosi, čemu se pak říkalo „vědecký světový názor“: přesvědčení, že skutečné je jen to, co je kdykoli opakovatelné a měřitelné. To ostatní, co věda nevidí, případně vidět nemůže, jsou jen jakési přeludy nebo pověry, lidská přání a sny. A do této kategorie padla pochopitelně i lidská osoba. Mnozí se snažili „dokázat“, že člověk vůbec není svobodný, že si jen představuje, jak je zvláštní a odlišný od ostatních živých tvorů, a že si své představy o sobě samém pak jen promítá do okolního světa.

Že by to, co se nedá experimentálně vykázat a změřit, nebylo skutečné, to si už dnes myslí málokdo. Přesto z onoho zvláštního domněle „vědeckého“ postoje mnoho věcí zbylo. Předně dodnes určuje obsah toho, co se učí ve školách. Nebýt literatury a dějepisu, byla by i škola dodnes o tom, co je vykazatelné a měřitelné. To by samo nebylo ještě žádné neštěstí. Ale v důsledku toho přetrvává určitý pocit, že o tom, co známe jen z vlastní zkušenosti, se vlastně nedá, a dokonce nesluší hovořit, že to není téma pro vážné a věcné přemýšlení. Jenže o tom, o čem nikdy nemluvíme, se mluvit ani nenaučíme: nevíme, jak na to. A právě v tomto ohledu by tato knížka chtěla pomoci. Ukázat, předvést, jak se dá i o lidské osobě a její jedinečné zkušenosti hovořit, aniž bychom zabředli do soukromí, do nezávazných dojmů a pocitů.“¹⁴

Osoba je nám druhým přístupná pouze tím, jak se projevuje navenek. Získáváme tudíž poznání sami o sobě přes druhé.

¹⁴ SOKOL, J. *Filosofická antropologie : Člověk jako osoba*. Portál. Praha. 2002. s. 17

2. 1. 2. PODIVNÝ ŽIVOČICH

Člověk patří k živé přírodě. Má s ní mnoho společného. Tak, jako zvíře má oči, nos, hlavu, zuby, nohy, vyznačuje se těmito znaky i člověk. Pouze v běžné řeči používáme pro nos u zvířete slova čumák, pro ústa tlamu atd. V posledních desetiletích objevila věda, zejména genetika, zcela netušené příbuznosti. Těla živočichů jsou složena z velice podobných buněk a stejných molekul, syntéza těchto látek se řídí stejnými mechanismy a analýza genetického materiálu dovede dokonce určit genetickou vzdálenost, jakási míra vývojové příbuznosti různých živých organismů. Na rozdíl od auta nebo kamene je člověk především živý. Kámen – díky svým vlastnostem trvá tak dlouho, dokud ho voda, mráz a slunce nerozruší. Ovšem trvá sám a nic dalšího k tomu nepotřebuje. Živý organismus k tomu, aby mohl žít, potřebuje přísun vody a potravy, tedy živin, bez nichž zahyne. Žije v souvislosti se svým prostředím, žije v něm a z něho. Žít pro něho znamená být závislý. Dále pak netrvá, ale žije, rodí se, vyvíjí se, roste, chátrá, zaniká. Ani v nejlepších podmínkách nevydrží libovolně dlouho, ale má už od začátku své dny sečteny. Žít znamená růst, udržovat se naživu a nakonec umřít. Ale ještě než zanikne, pokusí se tento svůj život předat dál, rozmnožit se. Nevzniká přesná kopie dospělého jedince, ale rodí se nový, mladý, čerstvý organismus, který si celou životní dráhu zopakuje. Žít znamená život předávat. Život nabízí příležitost ke změnám, život se může přizpůsobovat, zdokonalovat, vyvíjet. K rozmnožení potřebuje člověk dva dospělé jedince, samičku a samečka. Jelikož žije člověk ze svého okolí, potřebuje se v něm vyznat, rozlišovat, reagovat. Člověk se může i pohybovat, není tedy na svém okolí závislý tak, že by musel čekat, až mu potrava přijde, ale může se za ní vydat. Anatomické rozdíly mezi člověkem a jemu nejbližšími primáty souvisejí s bipedií, vzpřímenou postavou. Byla to jedna z prvních změn, jimiž se člověk odlišil od primátů. Na bipedii navazují změny lebky, zejména odlišné nasazení na páteř a posun foramen magnum směrem dopředu. Do přímé souvislosti se vzpřímenou chůzí uvedl D. Mores i pronikavé změny pohlavních orgánů: mimořádně velký penis bez kosti, posun vaginy k břišní straně těla a vznik druhotných sexuálních znaků, zejména ženských prsů a navenek ohrnutých, výrazně vyšpulených rtů. Vzpřímená chůze je výhodnější a úspornější z hlediska energetické bilance, taktéž přinesla změnu v uvolnění rukou od pohybových funkcí. Uvolněné ruce pak vstupují do lidské součinnosti s očima, obrácenýma směrem dopředu – na rozdíl od většiny živočichů člověk může své ruce pohodlně sledovat a vytváří si tak významný zpětnovazební okruh ruce – oči. Může

sledovat, jak a co si vkládá do úst. Tím zároveň se člověk na rozdíl od ostatních primátů obejde bez vyčnílých čelistí a dopředu vykloněných předních zubů, sloužících k uchopování potravy. Součinnost rukou a očí člověku dává ojedinělou schopnost jemného a přesného zacházení s předměty v tom omezeném prostoru, kam ruce pohodlně dosáhnou. Jakmile si člověk přinese určité předměty ke zpracování domů a usedne ke stolu, vynikne význam tohoto privilegia. Teprve sedící člověk se stává řemeslníkem, výrobcem dosud nevidaných, jemně zpracovaných věcí. Dále pak ruce hrají svoji roli i přes neverbální komunikaci pomocí gest. Díky uvolněné ruce už člověk nepotřebuje chápát potravu přímo čelistmi, respektive tlamou, tedy nežere, nýbrž jí. Příslušná změna ústní dutiny a jazyka je pak nezbytnou podmínkou pro vznik artikulované hlasové komunikace. Pro člověka typické citlivé rty mají kromě toho i druhotnou funkci sexuální. Nápadným znakem člověka je hladká pokožka bez srsti. Člověku přinesla aktivnější možnosti regulace tělesné teploty, pocení, jednak rozšíření hmatu na celý povrch těla, významné i pro sexuální chování. Naopak ztrátu kožního pigmentu spojují antropologové teprve s rozšířením člověka do chladnějších oblastí Země. Vývojové odlišnosti člověka od primátů tvoří tedy několik funkčně dobře provázaných skupin. Evoluční změny orgánů směřují k diferenciaci a specializaci, kdy jedna z možností orgánů převládne na úkor jiných. Proto zná evoluce tolik slepých uliček přílišné specializace, kdežto lidské orgány jsou často naopak univerzálnější, méně specializované než u primátů. Jako by byly starší, původnější. Z toho snad plyne, že vývoj člověka z nám známých druhů opic patrně nepřipadá v úvahu. Člověk žije ve světě, který si volí, který poznává, který si přizpůsobuje a vypracovává, pochopitelně se všemi riziky, jež tato svoboda přináší. Prostředí městské, zahradní, ale i zemědělské vzniká právě teprve lidskou prací. Člověk zkrátka nežije v prostředí, nýbrž ve světě.¹⁵

2. 1. 3. DRUHÝ – TY

Moderní člověk chápe osobu zcela samozřejmě jako cosi vnitřního a intimního, něco, co je „o sobě a pro sebe“. Toto pochopení je výsledkem dlouhého vývoje zejména evropské křesťanské civilizace. Přineslo ideál lidské individuality, osobní svobody a autentičnosti, zároveň však potlačilo do pozadí společenskou stránku lidské osoby –

¹⁵ srov. SOKOL, J. *Filosofická antropologie : Člověk jako osoba*. Portál. Praha. 2002

fakt, že člověk je osobou jen mezi lidmi a zejména, že se jí bez druhých nemůže stát. Osoba vystoupí nejprve jako role, později charakterizována vlastním jménem.

2. 1. 4. LÁSKA JAKO PÉČE O DRUHÉHO

Člověk je podstatně nehotová a málo určená bytost, je na něm, aby se o sebe postaral nejen v tom smyslu a rozsahu, jako ostatní živí tvorové, ale aby si i cesty a způsoby svého existování ve stále širších mezích hledal a určoval sám. Dostává sám sebe do rukou, a to ve stále širší a širší míře. To všechno ovšem platí v plné míře až pro dospělého člověka. Každá lidská existence, budoucí osoba, začíná jinak: je totiž zprvu svěřena a uložena někomu jinému. Starost o dítě patří poměrně dlouho jeho rodičům. Vztahy, které si nevolíme a nevybíráme, nýbrž přijímáme jako uložené, se od jiných liší v několika ohledech. Jednak jsou naléhavé a nepodmíněné: o dítě se matka postarat musí, i kdyby se jí třeba nelíbilo a chovalo se pod vší kritiku. Když si dítě ublíží, mohou být rodiče dokonce stíháni za „zanedbání povinné péče“. Podle Ježíšova výkladu vznikají skutečné osobní vztahy právě ze setkání s člověkem v nouzi. Konečně ani malé dítě není jen naše budoucnost a pokračování rodu, ale konkrétně právě člověk v nouzi. Každá hluboká existenciální otázka, kterou člověk v životě skutečně zaslechl, zanechá na něm samém trvalou stopu. Manželé, kteří se možnosti mít dítě otevrou, se tak stávají jinými lidmi než ti, kdo ji po zralé úvaze odmítnou. Ale ani v obětavé péči o druhého nesmí nikdy chybět úcta k druhé osobě a hlavně radost, kterou přes všechny patálie přináší. Teprve naše doba přistoupila na to, že lze od sebe úplně oddělit romantické blouznění bez pokračování, okamžitou extázi sexu bez závazků a smutnou, nudnou péči jako vrásčitou starost bez vyhlídek.

2. 1. 5. OSOBA, SPOLEČNOST, SVOBODA

Na tématu péče o druhého stejně jako předtím na setkání s tváří se znovu potvrdilo, že osoba nikdy není jen sama o sobě a hlavně pro sebe, nýbrž že vzniká, roste a žije jen ve vztazích s druhými lidmi. Zejména v současné době vypjatého individualismu je to třeba stále připomínat. Je příznačné, že evropský zápas o veřejné svobody začíná tou nejosobnější, totiž svobodou náboženskou, o níž stáli šlechtici i měšťané, protože absolutistické stání náboženství jim bránilo v osobním rozvoji. Na to naváže zápas měšťanů o demokratické ústavy, protože dosavadní hierarchické uspořádání společnosti jim neumožňovalo podílet se na veřejném rozhodování, které potřebovali pro svobodné podnikání.

„V průběhu boje se všichni mohli soustředit na to, co jim chybí. Teprve když toho dosáhli, ukázalo se, že takto emancipačně pojatá svoboda je vlastně prázdná a má cenu jen jako volný prostor pro lidské záměry a projekty. Ukázalo se, že svobodné společnosti si opravdu váží jen zralé osoby, které samy vědí, co chtějí, mají své cíle a záměry, jimiž ji dokážou využít a naplnit. Jinými slovy, celý novověký projekt lidské svobody předpokládá, že každý je – nebo aspoň chce být – zralou osobou. Na tom je založen a jen za tohoto předpokladu může přinést nejenom hospodářské výsledky, ale i uspokojení a štěstí, o němž se v průběhu celého projektu tolik hovořilo. Příznačně se o něm už půl století nemluví. Ukázalo se totiž, že jen malá část emancipovaných lidí si se svou (prázdnou) svobodou – např. v podobě volného času – ví rady. Většina, pro niž to byl a je jen prázdný čas, ochotně přijala nabídku masové zábavy a začala ho vyplňovat různými náhražkami osobních záměrů a projektů, takže se z masové zábavy stalo jedno z největších odvětví hospodářského života. Zábavná hudba a zábavné časopisy, televize a cestovní kanceláře, výrobci audio a videozáznamů, limonád a cukrátek se dnes společně starají o to, aby obrovské množství prázdného času, s nímž si nikdo neví rady, něčím zaplnili – a tak vlastně zastřeli smutnou skutečnost, že pracně vybojovaná emancipace mnoha lidem nepřinesla štěstí. Tam, kde masový průmysl zabíjení času nezabírá, nastupují výplně drastičtější, např. drogy a sekty, úspěšně hlavně proto, že nabízejí prožitky přece jen osobnější. Ostatně i jedna z největších starostí vyspělých společností, nezaměstnanost, není dnes tolik problém holé existence, ale životní náplně, obsahu a společenského uznání. Nezaměstnaní v bohatých společnostech netrpí tolik nouzí, jako prázdnou a vyloučením ze společnosti (Beck1995a).“¹⁶

Nikdy dřív neměli mladí lidé – a to v bohatých zemích všichni – takové příležitosti ke vzdělání a nikdy dřív nebyly takové možnosti cestování, komunikace, poznávání. Současný problém je právě v tom, že všechny tyto možnosti leží ladem. Kde je to slibované štěstí.

Odpověď je v logice novověku velice prostá. Chybí osoby, které by z nich něco udělaly. Moderní společnost tedy vznikla pro osoby a jenom osoby mohou ocenit, co jim připravila. Jen osobě, která o něco stojí a za něčím jde, je svoboda k něčemu, a jen osoba si jí také dovede vážít. Dále jen osoby mohou naplňovat připravený prostor, který

¹⁶ SOKOL, J. *Filosofická antropologie : Člověk jako osoba*. Portál. Praha. 2002. s. 197

jinak zaroste plevelem. Jen když se najde dost lidí, kteří ho naplní dobrými, zajímavými věcmi, nejenom ve stáncích a obchodech, mohou přesvědčit ostatní, že je to lepší než teplý chlívěk diktatury. Dále pak společnost potřebuje chytré a odvážné osoby k tomu, aby se dívaly dál, kam už stát a politika nedohlédne. Co zde chybí, jsou lidé, kteří objeví, jak prostor svobody využít s lepšími výsledky a přitom s menšími nároky. Kteří se naučí nacházet štěstí jinde než v nákupní horečce, která je přece jen na chvíli simuluje.¹⁷

2. 2. LÉVINAS – ETIKA A NEKONEČNO

Lévinasova etika není etikou všeodpouštějící lásky, ale etikou spravedlnosti, která je podle něho zakotvena v židovství ústní tradice, zejména pak v její písemné fixované podobě, Talmudu. Sepětí s judaismem je neodmyslitelným aspektem Lévinasovy osobnosti. Člověka chápe především jako něco, co je otevřené vnějším silám. Člověk odhaluje svoje tělo, vystavující se urážkám a zraněním. Jakmile je citlivý, pak obnažuje především vnitřek, jinak je tomu při nahotě těla, které se vydává vstříc laskání a doteku, ale vždy, a to i v rozkoši, je utrpení pro utrpení druhého. Přirovnává obnažené, nahé lidi k městům, která se vzdávají nepříteli – citlivá, zranitelná – potud, než se objeví vůle, čin, prohlášení a postoj. Bytí spočívá právě v tom, že se z bytí vysvléká. Já, jež se svléká až do morku kostí, je zranitelnost.

Zákon odplaty: Člověk potřebuje víc než jen spravedlnost bez vášně, či bez kata. Spravedlnost však nesmí odmítat odplatu, bez které by to vedlo k pohrdání člověkem jehož čest má být hájena. Bible však připomíná ducha mírnosti. A právě judaismus kácí posvátné háje, neboť mystérium věcí je totiž zdrojem krutostí vůči lidu. Jsou tři věci nezbytné k životu, které člověk nabízí člověku a země je tu od toho. Člověk je jejím pánem, aby mohl sloužit lidu, zůstaneme-li pány mystéria, již země vydechuje. Zde se judaismus s křesťanstvím rozchází nejvíce. Katolicita křesťanství v sobě nese kult svatých míst a bůžků, čímž křesťanství dobylo svět. Naopak judaismus požadoval zboření model. Zrovna tak, jako technika, judaismus demystifikoval vesmír, odčaroval přírodu. Objevuje člověk v nahotě jeho tvář.

¹⁷ srov. SOKOL, J. *Filosofická antropologie : Člověk jako osoba*. Portál. Praha. 2002

Smysl dějin: Židovství dalo světu učení, které ho mění a říká, že království Boží, které není z tohoto světa, lidi klame. Tvrdá kázeň vědění, každodenní cvičení, abychom se udrželi na strmé skále – to vše je Tóra. Jen tak se může na zemi naplnit privilegium člověka: svobodné bytí, které soudí dějiny, místo aby se jimi nechalo soudit.

„Kultura bez morálky bude tedy pouhou přetvářkou, křehkou a klamnou superstrukturou, mystifikací a kamufláží. Estetika vposledku není hodnověrná a nedostačuje. Obsahuje v sobě – a talmudisté to věděli vždy – i možnost zdvořilé rétoriky, „dvorní mluvy“, která zakrývá ukrutnosti a zlovolnost, která zakrývá zvláštní nestálost vši té vytríbenosti, jež je s to vyústit v Osvětim.“¹⁸

Desakralizace a odčarování: Autor si vzal příklad (biblický příběh) z Egypta: kdy žába pohltila celý Egypt. Opravdu jedna žába začarovala celou zemi egyptskou? Ne. Snad to jen naznačuje monstrózní bujení žáby: (tak jako v dnešní době mafie – s přirovnáním k chobotnici) bujení zla, šíření módy, kde jedna žába přilákala do Egypta i ostatní žáby, tak jako se děje v mezinárodním zločinu. Ano, zločinci vždy spolupracují. A tak i sakrální degeneruje a mizí, proto sakrální není posvátné.

„Stát, který nezná etický zákon, vyvozený z bytí člověka pro druhého, stát, který však dosáhl zákona, jenž vykročil z animality, aby nakonec vyústil ve formální univerzalitu zákona, byť jeho východiskem byla situace „Člověk člověku vlkem“. Stejně tak zločinná moc loupí a krade, přičemž se tváří, že nastoluje právo. Zvláštní způsob, jak ukrýt svou „špatnost“: poskytnout jí přístřeší v zákoně a pečovat přitom o rovnost.“¹⁹

„Bible je knihou knih, v níž se říkají ty nejzákladnější věci, věci, které musí být řečeny, aby lidský život měl smysl, a že se říkají formou, která pro komentátory otvírá přímo ty nejhlubší dimenze a ty tajemné možnosti výkladu pro mě původně znamenaly transcenci.“²⁰

¹⁸ LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Ise. Praha. 1994. s. 152

¹⁹ LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Ise. Praha. 1994. s. 155

²⁰ LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Ise. Praha. 1994. s. 159

V první řadě musíme popsat sami sebe, najít sami sebe. Věřit slovu láska je snad až moc romantické, raději volit odpovědnost za druhé, bytí – pro – druhého, se může zdát být tou pravou cestou, jak zastavit anonymní a nesmyslný šum bytí. Jak se osvobodit od „ono je“.

Láska a filiace: Ženskost je pro muže něčím naprosto jiným. Právě v erotickém vztahu je důležité, že žena se vyznačuje jinakostí. Jinakost vzrušuje, je nekontrolovatelná. Naprostý opak k poznání, kdy pochopím. Žena je jiná než je muž, a to je právě pro erotický vztah důležité – neznalost. Láska je vzrušující právě onou nepřekonatelnou dualitou bytostí, je to vztah k něčemu, co stále uniká. Je to vztah, který vlastně jinakost vyhledává a uchovává. Druhý, zde není předmětem vlastnictví. Naopak vždy se stahuje zpět do svého tajemství. Na ženství je zajímavé právě jeho tajemství, jež uniká osvětlení. Ženství je jiné než prostorová či výrazová transcendence, ta směřuje k osvětlení, ženství před světlem uniká. Způsob existence ženství je skrývání se, čili stud. Ženství je transcendentální v tom, že se stahuje jinam, pohybem opačným pohybu vědomí. Nejde o nevědomí nebo podvědomí, jde jednoduše o tajemství. Selhává pohyb k uchopení a zmocnění se svobody. Teprve když ukážeme, čím se eros liší od vlastnění a moci, můžeme připustit, že v něm dochází ke komunikaci. Není to boj, ani prolnutí, ani poznání. Má své výjimečné místo mezi vztahy. Je to vztah k tajemství, čili k budoucnosti, k tomu, co ve světě, kde všechno je zde, nikdy „zde“ není.

Analýza rozkoše: Toho, co laskáme, se vlastně nedotýkáme. Laskání nehledá teplo ruky. Laskání ani neví, co hledá a právě toto hledání je jeho podstatou. Je to hra s něčím, co uniká, a to bez záměru a plánu, ne s něčím, co se může stát námi nebo naším, ale s něčím, co je vždy jiné a nedostupné. Vždy v budoucnu. Laskání je očekávání této čiré budoucnosti. Otcovství, je skutečnost, že vidíte možnosti druhého jako své vlastní, že můžete vyjít z vězení své identity k něčemu, co vám dáno není a přesto je to z vás. Budoucnost za hranicemi mého vlastního bytí. Otcovství je vztah k cizinci, který zůstává tím druhým, ale je zároveň mnou. Syn není předmětem vlastnictví. Svě dítě neznám, ale v jistém smyslu jím jsem. Ve slově jsem tu je však obsažena transcendence. Jsem se svým synem skrze své bytí, a ne skrze soucítění, kdybych se postavil na jeho místo. Je to existence v plurálu.

Tajemství a svoboda: Nerovnost je nezávislá a prvotní. První filozofií je etika. Mít jasno v otázce, je-li společnost v běžném slova smyslu výsledkem zásady, že člověk

je člověku vlkem, nebo zásady, že člověk je pro člověka, je nesmírně důležité. Vždycky by měla být možnost, kontrolovat a kritizovat politiku z hlediska etiky. Činit radost tajemství, jimž je pro člověka život, které není v izolovanosti, nýbrž v odpovědnosti za druhého.

Tvář: Setkání s tváří je záležitost převážně etická. Tvář má v sobě důkaz, důkaz života. Pokoušíme se to maskovat pózami, chováním, ale stejně jsme čitelní. Hrajeme úlohy, které nám život přináší, jako například učitel, lékař, politik, nebo syn vysoce postaveného otce. Při hraní těchto rolí se náležitě k úkolu oblékáme a maskujeme. Ovšem tvář je stále zde, je nahá vůči pózám a vypovídá svůj osobní příběh. Tvář je ta, co nelze zabít. Zákaz zabít neznámá, že je vražda nemožná, ale platnost zákazu přetrvává v podobě špatného svědomí z vykonaného zla. První, co tvář říká je: „nezabiješ“. A to je příkaz. Tvář druhého jakoby mi velela, jakoby ke mně hovořil někdo svrchovaný. A zároveň je nahá, je to chudák, pro kterého mohu všechno a jemuž jsem vším povinen. A já jsem zde, abych na výzvu odpověděl. A proč existuje justice? Je to přítomnost třetího vedle druhého, to on dělá zákony a nastoluje spravedlnost. Spravedlnost vykonávaná institucemi, musí být vždy pod kontrolou původního meziosobního vztahu. Tato myšlenka vychází z nekonečna, neboť je nekonečně větší než samotný akt myšlení o něm. Pro Descarta je to jeden z důkazů existence Boha.

„Myšlení nemohlo vyprodukovat něco, co je přesahuje, muselo to být do nás vloženo. Je proto nutno připustit, že myšlenku Nekonečna do nás vložil nekonečný Bůh. S úžasem se zamýšlím, nad onou disproporcí mezi Descartovou „objektivní realitou“ a „formální realitou“ myšlenky Boha, nad oním paradoxem myšlenky „vložené do mne“ – paradoxem tak protirečným, když od Sókrata víme, že je nemožné vložit myšlenku do myšlení, aniž tam už předtím byla. A podobně je samotný akt přesahován tím, k čemu vede, i přes setkání s tváří tak, jak je popisují. Při setkání s tváří se určitě také setkáváme s myšlenkou Boha. U Descarta je myšlenka Nekonečna pořád ještě teoretická, je to kontemplace, vědění. Já si však myslím, že vztah k Nekonečnu není vědění, ale Touha. Rozdíl mezi Touhou a potřebou jsem se pokusil ukázat na tom, že Touha nemůže být uspokojena: že se jaksi živí svým vlastním hladem a narůstá zároveň s tím, jak ho uspokojuje, že Touha je jako myšlenka, která myslí víc, než myslí, nebo

spíš víc než to, co myslí. Je to struktura paradoxní, ale o nic víc než ona přítomnost Nekonečného v konečném aktu.“²¹

Odpovědnost za druhého: Jakmile druhý na mě pohlédne, jsem za něj odpovědný, a dokonce ani nemusím odpovědnost za něj vzít na sebe, ta odpovědnost mi připadne. Jsem odpovědný dokonce i za jeho vlastní odpovědnost. Pouto s druhým navazuje pouze odpovědnost. Říci: tady jsem, něco pro druhého udělat, dát, právě to je lidský duch. V blízkosti s druhým, ať je má představa o něm jakákoliv – jeho tvář, výpověď obsažená v druhém, jakoby mi přikazovala, abych mu sloužil. Jsem za druhého odpovědný, aniž od něho čekám totéž, i kdyby mě to mělo stát život. To já nesu všechno na bedrech. Jako Dostojevského věta: „Jsme všichni odpovědni za všechny a za všechno přede všemi, a já víc než ti druzí.“²² Tvář je svědkem Nekonečna. Sláva Nekonečna se projevuje tím, co dokáže udělat ve svědkovi. Každý, kdo na sebe vezme odpovědnost za druhého, svědčí určitým způsobem o slávě Nekonečna a je inspirovaný. Člověk odpovídající za druhého má v sobě paradoxně cosi prorockého, inspirovaného ještě dřív, než ví, co se od něho žádá. Tato odpovědnost předcházející Zákon je zjevením Boha. Proroctví se tu zdá být chápáno jako základní fakt lidství člověka. Bible je výsledkem proroctví, že je do ní ve formě textů uloženo etické svědectví. Etická pravda je společná všem. „Na myšlenku Nekonečna mne přivádí význam tváře. Tvář znamená Nekonečno. Etický požadavek je neukojitelný, a proto je v něm cosi nekonečného. Ano, je to požadavek svatosti, nikdo nemůže v žádném okamžiku říci: vykonal jsem všechnu svou povinnost.“²³ Odpovědnost za druhého je v poslední instanci za smrt druhého. Tvář znamená výzvu k daru a službě, ale také příkaz nenechávat druhého samotného, ani tváří v tvář neúprosnému. Toto je pravděpodobně základ sociální lásky bez erotu. Vystává otázka, když se člověk bojí o druhého a ne o sebe sama, může vůbec žít? Nezabíjí snad tím, že je, že setrvává v bytí? Ve společnosti tak, jak funguje, vskutku nelze žít, aniž zabíjíme nebo aniž připravujeme něčí smrt. Nemůžeme připustit, že z lásky k bližnímu a života plyne sebevražda, nýbrž, že život zůstává otevřený druhému. „Pro Lévinase je ovšem nepřijatelné to, co tvoří ústřední bod křesťanské theologie: význam Kristovy oběti. Sám

²¹ LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Ise. Praha. 1994. s. 181

²² LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Ise. Praha. 1994. s. 184

²³ LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Ise. Praha. 1994. s. 184

princip zástupnosti je u něho odmítnut se vším důrazem: „Bůh nemůže na sebe vzít všechny hříchy lidí, hřích spáchaný člověkem proti člověku může být odpuštěn pouze člověkem, který jím trpěl, Bůh to učinit nemůže. Pro svoji vlastní slávu Boha mravního a pro slávu svéodpovědného člověka je Bůh bezmocný.“ Lévinas je přesvědčen, že „svět, kde odpuštění je všemohoucí, se stává nelidským“, a právě proto „osobní zodpovědnost člověka vůči člověku je toho druhu, že Bůh ji nemůže zrušit“.²⁴ Svou pravou podobu nachází jedině v požadavku spravedlnosti. A zde Lévinas nachází odpověď v judaismu nikoliv v křesťanství. Etika je etikou spravedlnosti, nikoli lásky plné odpuštění. Neexistuje vykoupení světa, ale přeměna světa. Spravedlivý, který trpí, nemá váhu kvůli svému utrpení, nýbrž kvůli své spravedlnosti, která čelí utrpení. Utrpení a smrt jsou mezními body lidské passio, ale život není passio. Je činem. Lévinas se nám stále snaží zviditelnit rozdíl mezi judaismem a křesťanstvím, kdy judaismus mu nabízí odpovědi na všechny důležité otázky týkající se života.

„Právě proto, že židovské Písmo není sebeoslavou národa, nýbrž jeho sebekritikou, může sama jeho tvrdost být školou skutečné vlídnosti a lidskosti: „zvláštní je, že židovské svědomí, formované právě kontaktem s touto tvrdou morálkou a jejími povinnostmi a sankcemi, se tu naučilo absolutnímu odporu ke krveprolévání“, říká Lévinas a dodává s polemickým zaměřením proti učení Evangelii: „zatímco nauka nenásilnosti po dva tisíce let nedokázala celý jeden svět zarazit v jeho přirozeném spění k násilí“.²⁵

2. 3. MARTIN BUBER – JÁ A TY

Autor začíná knihu rozborem pohledu člověka na svět, kdy hlavní postoj člověka je k Ty a posléze postoj k Ono. Snaží se čtenáři ukázat a vysvětlit, že postoj k Ono je jakoby neosobní, je jako k věci, je to svět, který nás obklopuje, a který tudíž musíme brát ve zřetel a zároveň ho musíme vnímat. Ovšem vnímáme ho pouze tak, jako že je, že existuje. Není tady žádné otevření se naší osoby vůči světu, my pouze víme a vnímáme jeho přítomnost. Až s příchodem slůvka Ty, přichází i změna našeho vztahu vůči Ty.

²⁴ LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Ise. Praha. 1994. s. 194

²⁵ LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Ise. Praha. 1994. s. 195

Jakoby jsme otevřeli své dveře a vyměňovali si navzájem své pocity, názory atd., prostě nechali nahlédnout do našeho světa, do našeho pokladu, který každý nosíme v sobě.

„Setkávám se s „Ty“ z milosti – nemohu je najít hledáním. Ale to, že je oslovuji základním slovem, je čin mé bytosti – můj bytostný čin.

Setkávám se s „Ty“. Ale vstupuji do bezprostředního vztahu k němu. A tak vztah znamená, že jsem vyvolen i volím, je pasivitou i aktivitou zároveň. Vždyť přece každý čin konaný celou bytostí ruší všechny dílčí činy a tím i všechny pocity činnosti – které mají základ pouze v jejich vymezenosti – a musí se tedy podobat pasivitě. Základní slovo Já-Ty lze říkat jen celou bytostí. K tomu, abych se sebral, aby se všechno slilo a celá bytost se uvedla v pohyb, nemůže nikdy dojít pouze díky mně, ale také ne nikdy beze mne. Stávám se vskutku sebou jen díky svému vztahu k „Ty“; stává se sebou, říkám „ty“. Všechn skutečný život je setkáním.

Vztah k „Ty“ je bezprostřední. Mezi „Já“ a „Ty“ není žádná soustava pojmů, žádné předchozí vědění a žádná představivost; a sama paměť se proměňuje, protože přechází z izolovanosti do jednoty celku. Mezi „Já“ a „Ty“ není žádný účel, žádná chtivost a žádné předjímání; a sama touha se proměňuje, protože přechází ze snu ve skutečnost. Každý prostředek je překážkou. Jenom tam, kde se všechny prostředky hrouť, dochází k setkání.²⁶

Přísluší snad každému otevřít své nitro? Ne, to musíme střežit a hlídat. Jak se stane, že ho otevřeme, kde přichází ten impuls? A co až je otevřeno, nezraní nás snad to slůvko „Ty“? V blízkosti jsme nejvíce zranitelní a zároveň otevření. Jsme jako malé děti, které se na nás dívají svýma otevřenýma, čistýma očkama a kdo má tu sílu je poranit, kdo má tu sílu sebrat a zničit tu čistotu, aby ztratily svůj lesk a zář? Abychom se stali svědky toho, kdy se záře mění v pohasínající tmu nebo věčný déšť, který musí zchladit bolest, co pálí uvnitř našeho nitra. Kdo je ten, co zapaluje záře a stává se druhému světlem a kdo ten, co zhasíná světlo?

Odrážíme se vzájemně na sobě, je to již jiný vztah, my jsme uvnitř dění. Sám Buber to krásně připodobňuje k larvě a motýlu. Základní slůvka já-ono je jako

²⁶ BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 13

zakuklená larva. Je tady, je nemá, my jí vnímáme, ale tím to začíná i končí. Pak přijde impuls nebo správný čas a jako zázrakem z kukly se vylíhne motýl. A proměna je to velká. Snad i přirovnání je trefné, neboť se otevřel poklad a vylíhl krásný barevný motýl. My to konečně můžeme vidět v plné kráse, obdivovat se mu, vnímat jako barevnost, jeho pohyb a zároveň zranitelnost. Stačí špatný pohyb vůči němu a můžeme vše zničit, jeho křehká křídla přestanou létat, jeho barva začne šednout a tu krásný motýl plný života, se začne stávat noční můrou, až jednoho dne zmizí nenávratně pryč. To se u larvy stát nemůže. Ta je chráněná ve své skořápce. A nikdo neví, snad jen uvnitř může tušit, jak barevný a krásný motýl se ve správný čas vylíhne. Je to jako se slůvky Já–Ty a Já–Ono. Kde se nachází impuls proměny Já–Ty a kde se nachází opět impuls zpět v Já–Ono? Každý jsme jiná larva a každý unese jiné zatížení, před tím než se opět zakuklí a promění zpět v postoj Já–Ono.

„Přítomnost – a tou není míněn bod, kterým v myšlenkách označujeme jen závěrečnou vteřinu „proběhlého času“, jen zdání zachyceného ukončení, nýbrž skutečná a naplněná přítomnost – existuje jenom potud, pokud existuje setkání a vztah. Přítomnost povstává jen proto, že se zpřítomňuje „Ty“. Já základního slova Já–Ono, tedy já, jehož protějškem není „ty“, nýbrž které je obklopeno množstvím „obsahů“, má jen minulost, nikoli přítomnost. Jinými slovy – pokud se člověk spokojuje s věcmi, které zakouší a užívá, žije v minulosti a jeho okamžik je bez přítomnostního obsahu. Nemá nic než předměty. Předměty patří k tomu, co už bylo. Přítomnost není prchavá a pomíjivá, nýbrž ustavičně přítomná a trvalá. Předmět není trvání, nýbrž zastavení ustání a ztuhnutí – jasná vymezenost, která vylučuje vztah a zpřítomnění. Skutečné jsoucnosti jsou prožívány v přítomnosti, předměty v minulosti.“²⁷

Jestliže však vyslovíme slůvko Já, pak něco vnímáme, pocítujeme, chceme něco, myslíme na něco. Život lidské bytosti však nesestává jenom ze všech těchto pochodů. Toto vše a pochody tomu podobné společně zakládají říši slova Ono. Svět jako základní zkušenost patří k základnímu slovu Já–Ono. Základní slovo Já–Ty ustavuje svět vztahu. Sféry, v nichž se zakládá svět vztahu, jsou tři. První z nich je život s přírodou. Tvorové se k nám obracejí, ale nemohou nás dosáhnout. Druhou sférou je život s lidmi. Zde můžeme dávat i přijímat slovo Ty, zde dochází ke vztahu. Třetí sférou

²⁷ BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 14

je život s duchovními jsoucnostmi. Tento však je mimo řeč a přesto ji plodí. Cítíme, že jsme voláni. Stejně je tomu s člověkem, jemuž říkám „Ty“. Mohu se zaměřit na to, abych poznal barvu jeho vlasů nebo barvu jeho řeči, a musím si tak počínat znovu a znovu, ale on přitom přestává být Ty. Vztah může existovat, i když to člověk, jemuž říkám „Ty“ ve své zkušenosti nepostřehuje, neboť Ty je víc, než samo jakožto Ono. Ty činí víc – a dostává se mu víc, než samo jakožto Ono. Sem nedosahuje žádný klam: zde je kolébka skutečného života. Veškerý skutečný život je setkáním, až díky setkávání a vztahu se stává sám sebou.

„Méně zřejmý je význam působení tam, kde jde o vztah k lidskému „Ty“. Bytostný akt, který tu dává základ bezprostřednosti, je obvykle chápán jako něco citového a zůstává tak nepoznán. City doprovázejí metafyzický fakt lásky, ale nejsou jeho podstatou, a tyto doprovázející city mohou být nejrůznějšího druhu. Ježíšův cit k posedlému je jiný než jeho cit k oblíbenému učedníku, ale láska je jen jedna. City jsou něco, co „máme“, láska se děje. City přebývají v člověku, ale člověk přebývá ve své lásce. To není metafora, nýbrž skutečnost, láska nevězí v já v tom smyslu, že by „Ty“ bylo pouze jejím „obsahem“, jejím předmětem; láska je mezi „Já“ a „Ty“. Ten, kdo to neví, a to bytostně, nezná lásku, i když jí snad připisuje city, které prožívá a zakouší, z nichž má požitek a které projevuje. Láska je působení, jehož oblastí je celý svět. Člověku, který v ní má své stanoviště a dívá se z něho, vymaňují se lidé ze svého zajetí do lomozné činnosti; dobří a zlí; chytří a bláhoví; krásní a oškliví se mu jedni po druhých stávají skutečnými – uvolňují se, vystupují do popředí ve své jedinečnosti a stávají se protějškem, jeho „Ty“. Výlučnost povstává zázračným způsobem znovu a znovu – a on tak může působit, pomáhat a léčit, vychovávat a pozvedat, zachraňovat. Láska je odpovědnost jednotlivého já za jednotlivé ty; v tom je rovnost – která nemůže být v žádném citu -, rovnost všech, kteří milují – od toho nejmenšího, až k tomu největšímu, a od toho, čí život je blaženě skryt, je uzavřen v životě milovaného člověka až k tomu, kdo je po celý život přibit na kříž světa a kdo se odvažuje a je schopen nesmírného: milovat *všechny lidi*.

Zahalen tajemstvím musí pak zůstat význam působení, pokud jde o třetí příklad, příklad tvora a našeho přístupu k němu. Věř v prostou magii života, ve službu vesmíru, a vysvitne ti význam onoho očekávání, onoho vyhlížení s „nataženým krkem“, které je

tak příznačné pro tvory. Každé slovo by tu bylo falešné; ale pohleď, všude kolem tebe žijí bytosti, a ať se obrátí kamkoli, vždycky se setkáš s bytostí.“²⁸

„Duch ve svém lidském projevu je odpovědí člověka jeho protějšku, jeho Ty. Člověk hovoří mnoha jazyky, jazyky očí, umění a činu, ale duch je jeden: odpověď našemu Ty, které se vynořuje a oslovuje nás z tajemství. Duch je slovo. A stejně tak jako je tomu s hovorem prostřednictvím řeči, je tomu s veškerým slovem, s veškerým sluchem; tato mluva se sice nejprve utváří v podobě slov v mozku člověka a pak zní v jeho hrdle, ale v obojím se jaksi láme pravý pochod, neboť ve skutečnosti nesídlí řeč v člověku, ale člověk má své stanoviště v řeči a hovoří odtud. Duch není v já, nýbrž mezi já a „ty“. Není jako krev, která v tobě krouží, nýbrž jako vzduch, v němž dýcháš. Člověk žije v duchu, je-li s to odpovídat svému Ty. Je s to odpovídat, vstupuje-li do vztahu svou celou bytostí. Jenom díky síle, která mu umožňuje vstupovat do vztahu, je člověk s to žít v duchu.“²⁹

„Osud vztahové události se tu projevuje nejsilněji. Čím silnější je odpověď, o to silněji spoutává „Ty“ a zaklíná „Já“ v předmět. Jenom mlčení před „Ty“, mlčení všech jazyků, mlčící prodlévání v nerozděleném slově, které předchází všem jazykovým formám, ponechává „Ty“ svobodným, má s ním své místo v utajenosti, kde se duch neprojevuje, nýbrž je. Každá odpověď vevazuje „Ty“ ze světa slova Ono. V tom je melancholie člověka a v tom je jeho velikost. Neboť tak vzniká poznání, tak vzniká dílo, tak vzniká obraz a symbol uprostřed živoucího bytí. Je smyslem a určením toho, co se takto proměnilo v „Ono“, co ztuhlo ve věc mezi věcmi, je, aby se znovu zase měnilo v „Ty“. Znovu a znovu – tak to zamýšleno v oné hodině, kdy duch se spojil s člověkem a zplodil v něm odpověď – má vzplanout to, co ustalo předmětem, a proměnit se v plamen přítomnosti, vstoupit zase v elementární stav, z něhož vzešlo, lidmi viděno a prožíváno jako přítomné.“³⁰

„Ani instituce takzvaného osobního života nelze obrodit svobodným citem (i když ne ovšem bez něho). Tak například manželství se nikdy neobrodí ničím jiným

²⁸ BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 16

²⁹ BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 17

³⁰ BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 37

než tím, z čeho pravé manželství vždycky povstává: tím, že si dva lidé vzájemně zjevují „Ty“. Z toho bude „Ty“, které není žádným z obou já, jejich manželství. To je metafyzický a metapsychický fakt lásky, jež jejich lásky pouze doprovázejí. Ten, kdo chce obrodit manželství z jiného zdroje, se v podstatě neliší od toho, kdo je chce zrušit: oba vlastně říkají, že už neznají onen podstatný fakt. A vsutku: kdybychom odečetli veškeré erotiky naší doby, o níž se tolik hovoří, všechno, co se vztahuje k já, tedy každý poměr, v němž jeden není druhému vůbec přítomný, v němž jeden si druhého vůbec nepřítomňuje, nýbrž užívá ho jako prostředek vlastního potěšení, - co by pak zbylo?³¹

Elementární dojmy a emoce, které probouzejí ducha „přírodního člověka“, povstávají z prožitku určitého protějšku – duchovní pach primitivního života. Hranice jejich života určuje jejich tělesné prožívání, k němuž patří návštěvy mrtvých. Existenci toho, co nelze vnímat smysly, se jim musí zdát nesmyslné. Působí na ně i měsíc a slunce, které například pálí. Zanechává v nich určitý emocionální obraz a ten se objevuje znovu ve spojení s oním nositelem, tak jako zázračný kámen. Zázitky středověku jistě nebyly příjemné a jemné, ale lépe dopouštět se násilí na bytostech, jejichž přítomnosti jsem vystaveni, než jen jako přízrak pečovat o číslo bez tváří. Od onoho násilí vede cesta k Bohu, od této péče jen cesta k nicotě! Je to krásně viditelné na dítěti. Je mu poskytnuta služba, kdy se z onoho přírodního dítěte, tedy ze vztahu ke světu přeměňuje ve skutečné duchovní sepětí, tedy ve vztah. Touží se stát „Ty“. Já se odráží až díky „Ty“. Až jednoho dne díky vztahům poznává samo sebe a zrodí se „Já“. Sebeuvědomí se a s tímto pak vstupuje do dalších vztahů.

Jestliže je zde osudovost, kdo je tedy svobodný. Ten, který je schopen oprostit se od všeho a nahý předstupuje před věčné Ty, potom se setká se svým osudem v jeho hlubinách.

„Každý skutečný vztah k nějaké bytosti nebo jsoucnosti ve světě je výlučný. Jeho „Ty“ se vyprošťuje a vystupuje jedinečným protějškem. Naplňuje nebesa. Ne že by nebylo ničeho jiného, ale všechno ostatní žije v jeho světle. Dokud trvá přítomnost vztahu, je tato jeho světová šíře nedotknutelná. Jakmile se však z určitého „Ty“ stane

³¹ BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 42

Ono, jeví se světová šíře vztahu jako ukřivdění světu, jeho výlučnost jako vyloučení vesmíru.“³²

„Ve vztahu k Bohu jsou nepodmíněná výlučnost a nepodmíněná zahrnutí jedno. Ten, kdo vstupuje do absolutního vztahu, nezabývá se už ničím jednotlivým – ani věcmi, ani bytostmi, ani zemí ani nebem; ale všechno je zahrnuto ve vztahu. Neboť vstoupit do čistého vztahu neznamena všechno pomíjet, nýbrž vidět všechno v „Ty“. Neznamena to zříkat se světa, nýbrž postavit jej na jeho pravý základ. Vyhýbat se světu nám nepomůže dojít k Bohu; upřeně na svět hledět také ne; ale ten, kdo vidí svět v něm, je v jeho přítomnosti. „Zde svět, tam Bůh“ – to je řeč o předmětech; a Bůh ve světě“ – to je jiná řeč o předmětech. Ale nic nevylučovat, nic nevynechávat, nýbrž pojmout všechno – celý svět – do „Ty“, přiznat mu jeho právo a pravdu, nevidět nic kromě Boha, ale zároveň i všechno v něm, to je dokonalý „vztah“.

Člověk nenalézá Boha, zůstává-li ve světě, a nenalézá ho, opouští-li svět. Ten, kdo celou svou bytostí vychází za svým Ty a přináší mu všechno, co je na světě, nalézá ho – toho, kterého nelze hledat. To, co už bylo řečeno o lásce, zde platí ještě неотřesitelněji; city jenom doprovázejí metafyzický a metapsychický fakt vztahu, který se přece neuskutečňuje v duši, nýbrž mezi já a ty.“³³

„Ano, cítil ses v čistém vztahu naprosto závislý, jako nejsi s to se cítit v žádném jiném, – a také naprosto svobodný, jako nikdy jindy a nikde jinde: cítil ses jako tvor i tvůrčí bytost zároveň. Zde ti už jeden pocit neomezoval druhý, ale oba byly bez mezí a oba tu byly zároveň. Vždycky víš ve svém nejhlubším srdci, že potřebuješ Boha více než všechno ostatní; ale zdalipak také víš, že Bůh potřebuje v plnosti své věčnosti tebe, ano, tebe? Jak by mohl existovat člověk, kdyby ho Bůh nepotřeboval, a jak bys mohl existovat Ty? Ty potřebuješ Boha, abys byl, - a Bůh potřebuje tebe – právě k tomu, co je smyslem tvého života. Poučení a básně se snaží říci více, a říkají příliš mnoho: jaký to domýšlivý a nabubřelý tlach – tlach o „Bohu, který teprve vzniká“-, ale vznikání jsoucího Boha existuje, to víme nezvratně ve svém srdci. Svět není božskou hrou, je

³² BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 70

³³ BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 72

božským osudem. Že je svět, že je člověk, že je lidská osoba – že tu jsme, ty a já -, to má božský smysl.“³⁴

„Dva velcí služebníci krácejí věky: modlitba a oběť. Člověk, který se modlí, se odevzdává v bezmezné závislosti a ví, že působí – nepochopitelně – na Boha, i když si na něm nic nevymáhá; neboť v úctě nežádá-li si už ničeho, vidí, že plamen jeho působení je nejvyšší. A člověk, který obětuje? Nemohu si ho nevážit; nemohu nemít v úctě toho poutivého služebníka dávnověku, který se domníval, že Bůh si žádá vůně jeho zápalné oběti: on věděl – a toto mělo sice bláhovou podobu, ale mocný účinek -, že člověk může a má dávat Bohu. A to ví i člověk, který obětuje svou malou vůli Bohu a setkává se s ním ve své velké vůli. „Děj se vůle Tvá!“ říká jenom toto a nic více, ale pravda říká dále za něj: „skrže mne, kterého potřebuješ“.“³⁵

Co však, jestliže posláni nějakého člověka žádá, aby neznal nic jiného než sepětí se svou vizí, tedy žádný skutečný vztah k nějakému Ty. Vše okolo se stalo pouhým „Ono“. Předmět sloužící pouze jeho věci. Buber pro tuto situaci uvádí jako příklad Napoleona. Ten neznal dimenzi „Ty“. Viděl bytosti pouze jako stroje schopné určitých výkonů, které pak následně využíval pro svou věc. Ale viděl tak i sám sebe. Zacházel sám se sebou jako s věcí.

Všechno na naší cestě je rozhodnutím, rozhodnutím v nejhlubším nitru je nejtajnější, a pokud jde o jeho důsledky pro nás, nejmocnějším.

„Svět slova Ono je souvislý v prostoru a čase. Svět slova Ty nemá souvislosti ani v prostoru ani v čase. Má svou souvislost ve Středu, v němž se protínají prodloužené linie vztahů; ve věčném Ty. Tomu, kdo miluje nějakou ženu a zpřítomňuje její život ve svém, dává „Ty“ jejích očí pohlédnout do paprsku věčného Ty. Ale dychtí-li někdo po „nových a nových vítězstvích“, - myslíte, že by mělo smysl nabídnout jeho chtivosti fantóm věčna?“³⁶

³⁴ BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 73

³⁵ BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 87

³⁶ BUBER, M. *Já a Ty*. Mladá fronta. Praha. 1969. s. 92

Svět je nepřehledný, chceme-li ho učinit přehledným, ztrácíme ho. Mezi námi je vzájemné dávání. Říkáme mu „Ty“ a dáváme se mu, on ti také říká „Ty“ a dává se ti. Nepomáhá nám udržovat se živými, ale pomáhá nám tušit věčnost. Historie jedince i lidského rodu potvrzují jedno: a sice znamená pokračující růst světa, který označujeme slůvkem ono.

2. 4. Shrnutí

Autoři vycházejí z předpokladu, že člověk dosáhne svého naplnění jen v lidském společenství v setkání s druhými. Osobní poznání druhého je podle autorů nejhlubším, nejbohatším, nejplnějším a prvním způsobem poznání. Personalistický pohled na člověka nacházíme v křesťanství, ve zkušenosti závislosti na bohu a v partnerství s ním. Toto partnerství nekonečné boží svobody a dějinné svobody člověka zakládá a utváří lidskou osobu jako takovou a současně ji ve společenství uschopňuje k účasti na osudu ostatních.

Dále autoři dokládají potřebu osobního vztahu, poznání a lásky, setkání a vztahu a potřebu vědomí odlišnosti a omezenosti lidského „ty“.

„ Svět člověka je však primárně personální svět. Na jedné straně je člověku jako jednotlivé osobě vlastní nezrušitelná jedinečnost a neopakovatelnost. Ve svobodě, vlastním rozhodování a odpovědnosti je postaven „sám na sobě“. Na druhé straně je právě tak bytostně v osobním vztahu k „druhému“: v intersubjektivním vztahu mezi Já a Ty. Tento vztah ukazuje zcela jinou strukturu než vztah k „předmětu“. Ale tento charakteristický rys je výslovně tematizován teprve v personalismu posledních desetiletí.

Personálním vztahem je dána také sociální dimenze. Svět člověka je sociální svět. Člověk prožívá sebe jako bytost jsoucí ve vztahu nejen k „Ty“, nýbrž také k „My“. Nachází se v celku společenství a společnosti. Personální a sociální podstatě člověka nemůže odpovídat ani individualismus, který uvažuje o jednotlivci izolovaně (racionalismus a osvícenství), ani kolektivismus, který jej nechává zcela zaniknout ve společenském dění (Marx a komunismus).“³⁷

³⁷ CORETH, E. *Co je člověk?*. Zvon. Praha. 1994. s. 41-42

3. SROVNÁNÍ OBOU FILOSOFICKÝCH SMĚRŮ

Rudolf Steiner chápe antroposofii jako moderní iniciační vědu, kdy cesta k dosažení poznatků vyšších světů je cestou iniciační, na níž hraje určující roli moment poznání. Iniciaci lze připravit jen regulérním duchovním školením. Steiner vysoce hodnotí myšlení a omezuje nadmyslové bádání vůči náboženskému zjevení. Steinerův postoj k poznání se zřetelně odlišuje od personalisticko – dialogického myšlení, jež u Martina Bubera nebo v určitých teologických školních směrech mluví o gnózi, kdy vedle nutnosti vztahu já – ty je brána vážně zkušenost já – ono a tím i poznávací povinnost člověka.

Antroposofie se zaměřuje k pozorování vnitřního života, zatímco dialogický personalismus dosahuje poznání člověka díky setkání s druhými v lidském společenství. Personalismus hájí jedinečnost člověka jako osoby proti neosobnímu světu. Umožňuje osobám vymanit se z politických a ekonomických mechanismů a obhájit svou důstojnost.

ZÁVĚR

Antroposofie je esoterická nauka založená rakouským filosofem Rudolfem Steinerem na počátku 20. století. Název je odvozen z řeckého anthropós (člověk) a sofia (moudrost) v záměrném kontrastu k označení teosofie poté, co se Steiner rozešel s Teosofickou společností Annie Besantové.

Antroposofie mimo jiné vychází z teosofie, které Steiner přizpůsobil do formy přiměřené dnešní době. Později do ní stále častěji vnáší prvky křesťanství. Steiner charakterizuje antroposofii takto: „Jako antroposofii označuji vědecký výzkum duchovního světa, který prohlédá jednostrannosti pouhého poznávání přírody i jednostrannosti obvyklé mystiky a který, než se pokusí proniknout do nadmyslového světa, nejprve v poznávající duši rozvíjí síly, které běžné vědomí ani běžná věda nepoužívá, a které umožňují do něho proniknout“.

Člověk podle Steinera existuje od samého počátku vývoje kosmu. Vývoj vesmíru není ničím jiným než postupným vývojem a osvobozením člověka. Ten byl zprvu duchovní bytostí žijící v oblasti božského duchovního světa. Od něho se lidé odpoutali a propadli se tak do hmotného světa, ze kterého nyní postupně stoupají a obohaceni se vracejí ke světu duchovnímu. Protože se člověk vyvíjí současně s okolním světem má jeho vývoj zákonité souvislosti s neživou přírodou, se sluncem i planetami a lze mezi nimi nalézt četné paralely.

Antroposofické učení předpokládá, že člověk je tvořen 1. tělem, 2. duší a 3. duchem a že smrtelné tělo podléhá zákonům dědičnosti, duše osudu, duch zákonům reinkarnace. Základní hmotnou část lidské bytosti představuje podle antroposofie fyzické tělo složené z minerálů. Oživujícím elementem jinak mrtvé hmoty je éterné tělo (životní tělo). Astrální tělo (duševní tělo) dává bytosti vědomí, možnost vnímat a schopnost přetvářet vnější podněty na vnitřní prožitky.

Za specifický lidský rys pokládal Steiner čtvrtý článek, jímž je 4. já. Jeho hlavním projevem je vědomí vlastní existence a schopnost regulovat své city a pudy myšlením, což již ostatní živočichové nedovedou. Schránku nesoucí lidské já Steiner v raném období označoval termínem kauzální tělo.

Podle Rudolfa Steinera dále existují vyšší články člověka, kterými jsou: 5. manas (duše vědomá), 6. buddhi (životní duch) 7. átman (duchovní člověk).

Chápání ducha, v souladu s duchovní vědou, nemá být podle Steinera pouze teoretickým názorem, ale má být obsahem života a životní silou. Jen když se učiníme schopnými zesílit své chápání světa tak, že se toto chápání stane v nás skutečně živým, pak pochopení splní svoji vlastní úlohu. Pro ty, kdo se zcela ze své svobodné vůle rozhodnou pracovat na zušlechtění své duchovní bytosti, aby mohli vstoupit na stezku vyššího pokroku, Steiner sestavil základní poučky a vysvětlivky, jak musí být postupováno při meditování či cvičeních a k čemu meditování a cvičení vede.

Dialogický personalismus je oproti antroposofii zcela jiný. Zde se nám nabízí poznání člověka skrze vnější svět a ve společenství. Personalismus se netýká našeho vnitřního života tak hluboce jako právě antroposofie, ale snaží se objasnit i vnitřní popudy člověka. Kdy např. při rozhodování se z hloubi svého nitra jsou tato rozhodnutí pro nás nejvíce důležitá. Ovšem i k těmto poznáním dochází v personalismu na popud vnějšího světa. To jsou asi dva nejzákladnější rozdíly mezi těmito dvěma filosofickými směry. Zároveň antroposofie se nebojí dotýkat i takových témat jako je reinkarnace, nesmrtelná duše, soužití člověka s vesmírem.

Zároveň mají oba tyto filosofické směry společný znak a sice naprostá svoboda člověka jako jedince. Je jen na nás jakou cestou se rozhodneme jít na poznávání sami sebe.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literární zdroje

1. BARBARAS, R. *Druhý*. Přel. J. Fulka. 1. vyd. Praha : Filosofia, 1998. 44 s. ISBN 80-7007-104-4
2. BOORSTIN, J. D. *Člověk hledající*. Přel. M. Pokorný. 114. vyd. Praha : Prostor, 1999. 320 s. ISBN 80-7260-018-4
3. BUBER, M. *Já a Ty*. Přel. J. Navrátil. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1969. 108 s.
4. CORETH, E. *Co je člověk?*. Přel. B. Vik. 89. vyd. Praha : Zvon, 1994. 211 s. ISBN 80-7113-098-2.
5. LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Přel. V. Dvořáková a M. Reichert. 1. vyd. Praha : Ise, 1994. 197 s. ISBN 80-85241-67-6
6. SOKOL, J. *Filosofická antropologie : Člověk jako osoba*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. 222 s. ISBN 80-7178-627-6.
7. STEINER, R. *Okultní pečetě a znamení*. Přel. R. Hradil. 10. vyd. Hranice : Fabula, 2000. 95 s. ISBN 80-902829-3-8.
8. STEINER, R. *O poznávání vyšších světů*. Přel. J. Dostál. 11. vyd. Svatý kopeček u Olomouce : Michael, 2000. 238 s. ISBN 80-86340-05-8.
9. STEINER, R. *O iniciaci*. Přel. R. Hradil. 24. vyd. Hranice : Fabula, 2003. 197 s. ISBN 80-86600-07-6.
10. STEINER, R. *Tajemství prahu*. 46. vyd. Hranice : Fabula, 2006. 229 s. ISBN 80-86600-29-7.
11. STEINER, R. *Filosofie svobody*. Přel. O. Glos. 1. vyd. Praha : Baltazar, 1991. 203 s. ISBN 80-900307-0-X.
12. STEINER, R. *Duchovní věda a zdraví člověka*. 20. vyd. Hranice : Fabula, 2002. 353 s. ISBN 80-86600-01-7.

13. STEINER, R. *Má cesta životem*. 9. vyd. Svatý kopeček u Olomouce : Michael, 2000. 376 s. ISBN 80-86340-08-2.
14. STEINER, R. *Tajná věda v nástinu*. Přel. Z. Váňa. 1. vyd. Březnice : Ioanes, 1997. 277 s. ISBN 80-902100-3-1.
15. VRÁNA, K. *Dialogický personalismus*. . vyd. Praha : Zvon, 1996. 63 s. ISBN 80-7113-173-3.
16. WEHR, G. *C. G. Jung a Rudolf Steiner : konfrontace a synopse*. 23. vyd. Hranice : Fabula, 2003. 257 s. ISBN 80-86600-04-1.

ABSTRAKT

Žižková, M. *Filosofická antroposofie a dialogický personalismus : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2010. 50 s. Vedoucí bakalářské práce Mgr., Michal Opatrný, Dr. theol.

Klíčová slova : antroposofie, antropologie, dialogický personalismus, etika, filosofie, láska, osoba, osvícení, svoboda, teologie, zasvěcení

Práce poukazuje na srovnání dvou filosofických směrů a sice filosofická antroposofie a dialogický personalismus. Jsou zde objasněny oba filosofické směry za pomoci jejich zastánců, kteří si tyto směry vybraly jako svůj hlavní pohled na poznávání člověka a jeho světa. Závěr se pokouší oba směry porovnat a nastínit základní kroky na cestě po poznávání člověka.

ABSTRACT

Žižková, M. Philosophical Antropology and Dialogic Personalism : A Bachelor Thesis. České Budějovice : College of European and Regional Studies, 2010. 50 pp. Supervisor : Mgr., Michal Opatrný, Dr. theol.

Key words : anthroposophy, antropology, dialogic personalism, ethics, philosophy, love, person, enlightenment, freedom, theology, initiation.

The thesis deals with the comparison of two philosophical streams – philosophical anthroposophy and dialogic personalism. Both ways of thinking are explained here with the help of their thinkers who have chosen these streams to be their views of recognizing man and his world. The conclusion tries to compare both ways of thinking and find the basic pace of the way of recognizing the mankind.